

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Henning Eriksson

Kommersiellt utnyttjande av allemansrätten

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Henrik Norinder

Termin för examen: Period 1 VT 2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion till uppsatsämnet	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	8
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Disposition	10
2 INTRODUKTION TILL ALLEMANSRÄTTEN	11
2.1 Allemansrättens bakgrund	11
2.2 Allemansrättens ställning idag	13
3 KOMMERSIELLT UTNYTTJANDE AV ALLEMANSRÄTTEN	16
3.1 Inledning	16
3.2 Vinstproblemet	17
3.3 Forsränningsfallet (NJA 1996 s. 495)	18
3.3.1 Inledning	18
3.3.2 Bakgrund till tvisten	19
3.3.3 Domstolarnas bedömning	19
3.3.4 Kommentarer av domen	21
3.4 Vinstproblemets första aspekt	23
3.4.1 Kommersiella aktiviteter	23
3.4.2 Invändningar mot kommersiell verksamhet	24
3.4.3 Äganderättens principiella innebörd	25
3.4.4 Allemansrättens motiv	27
3.4.5 Behov av åtgärd?	30
3.4.6 Åtgärdsförslag	31
3.5 Vinstproblemets andra aspekt	34
3.5.1 Inledning	34
3.5.2 Äganderätten till naturprodukter	35

3.5.2.1	Är naturprodukterna fastighetstillbehör?	35
3.5.2.2	Straffrättslig lagstiftning	36
3.5.2.3	Analogi: rätten till mineraler	37
3.5.2.4	Efter att naturprodukterna plockats	39
3.5.2.5	Slutsatser och kommentarer i äganderättsfrågan	39
3.5.3	Vitlavplockarfallet (NJA 1986 s. 637)	40
3.5.4	Naturprodukters ekonomiska värde	41
3.5.5	Skatterättslig lagstiftning	43
3.5.6	Behov av åtgärd?	45
3.5.7	Åtgärdsförslag	47
4	KOMMERSIELL FRILUFTSVERKSAMHET PÅ EGEN MARK	49
4.1	Inledning	49
4.2	Skidspårsfallet (HFD 2012 ref. 70)	49
4.3	Vad har man rätt att ta betalt för?	51
4.4	Områdesavgift	52
4.5	Avgiftens storlek	53
5	SAMMANFATTNING OCH AVSLUTNING	56
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	59
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	64

Summary

Is commercial use of the right of public access permitted? Should it be permitted? These are the main questions in this thesis. The piece starts with an introduction to the right of public access, with an overview of its history and current legal status, and continues with a presentation of some problems associated with commercial activities in relation to the right of public access. The question of principal interest, whether people and companies are, or should be, allowed to practise profit-driven business on other's private land, without permission from or compensation to the landowner, is called "the profit-problem" in the thesis. Examples of such business could be hiring out equipment for rafting on a neighbour's real estate or large-scale berry picking for sale. The Supreme Court stated in a case about rafting (NJA 1996 s. 495) that there are no legal obstacles to commercial use of the right of public access. This statement is probably best understood as giving legal support for commercial use in general of the right of public access. The statement could, however, be criticized. Commercial use of other's land without permission from the landowner is a notably far-reaching infringement of the ownership, since the landowner has the right to the profit from the land. It is questioned in the thesis whether this right really is intended to the public at the expense of the landowner.

Regarding activities such as berry or mushroom picking, it could be noted that these implicate the transfer of valuable products from the land to the picker. If these natural products could be seen as the landowner's property, as the author suggests, there is reason to question for what purpose and to what extent the public should be allowed to pick berries, mushrooms and suchlike without permission from the landowner. The habit of picking for sale have been practised for a long time. However, it could be questioned whether the historical motives behind this tradition are relevant today. In the beginning of the 20th century, berry picking for sale seem to have been tolerated with respect to poor peoples' need of an income. Even arguments from national economic perspective have been put forward to defend a right of free picking. In this thesis, other arguments are presented from the same perspective but for the opposite standpoint. Considering the current legal position, it could be noted that commercial picking of berries and mushrooms are probably permitted to an unlimited extent, while it is less clear what could be said about other natural products.

In case one would like to change the current legal position, some suggestions are put forward in the thesis. One way to do this is to restrict or eliminate the right to use other's land in commercial activities and to pick natural products for sale without the landowner's permission. Another way is to adopt rules for economic compensation to the landowner when such business is practised.

In the final part of the thesis, the perspective is turned with the question to what extent the right of public access is an obstacle for the landowner's

commercial use of own land. More particularly, the discussion regards the possibilities for the landowner to charge visitors exercising the right of public access. The author notes that demands for payment are unlawful in general but points out that landowner has the right to charge when investments have been made on the land for the purpose of outdoor life and recreation.

Sammanfattning

Får allemansrätten utnyttjas kommersiellt? Bör allemansrätten få utnyttjas kommersiellt? Det är huvudfrågorna i denna uppsats. Efter en inledande introduktion till allemansrätten, med en redogörelse för dess historiska bakgrund och nuvarande ställning i svensk rätt, presenteras vilka problem som är förknippade med kommersiell verksamhet i relation till allemansrätten. Uttrycket ”vinstproblemet” används i uppsatsen för att beteckna den principiellt intressanta frågan huruvida människor och företag ska få bedriva vinstdrivande verksamhet på annans mark utan att fråga markägaren om lov och utan att betala ersättning. Sådan verksamhet kan handla om till exempel uthyrning av utrustning för försrättning på grannens fastighet (aktuellt i NJA 1996 s. 495) eller omfattande bärplockning för försäljning. Högsta domstolen uttalade i försränningsfallet att det inte finns några hinder mot att allemansrätten utnyttjas kommersiellt. Man får förmodligen se uttalandet som ett generellt stöd för att allemansrätten får utnyttjas kommersiellt. Kritik kan dock riktas mot den rättsnorm Högsta domstolen ger uttryck för. Kommersiellt utnyttjande av annans mark utan fastighetsägarens medgivande är särskilt ingripande i äganderätten, eftersom ägaren som utgångspunkt har rätt till den avkastning fastigheten kan ge. Det ifrågasätts i uppsatsen huruvida allemansrätten är avsedd att ge denna rätt åt allmänheten på markägares bekostnad.

När det gäller sådana aktiviteter som bär- och svampplockning konstateras att dessa innebär att fysiska ting av ekonomiskt värde försvinner från marken och blir plockarens egendom. Om naturprodukterna som utgångspunkt kan anses vara fastighetsägarens egendom, vilket uppsatsförfattaren menar, finns det skäl att fundera på i vilket syfte och hur mycket allmänheten får plocka utan markägarens lov. Bär- och svampplockning för försäljning har förekommit sedan länge, men huruvida de skäl som förr burit upp denna tradition alltjämt är starka i dag kan ifrågasättas. Förr verkar hänsyn till fattiga delar av befolkningen varit ett sådant skäl. Även nationalekonomiska argument har åberopats för en fri plockningsrätt. I uppsatsen redovisas dock även nationalekonomiska argument för den motsatta ståndpunkten. Beträffande det gällande rättsläget kan konstateras att kommersiell plockning av bär och svamp förmodligen är tillåtet i obegränsade mängder, medan vad som gäller andra naturprodukter är mer oklart.

För det fall man vill ingripa mot det rådande rättsläget lyfts i uppsatsen fram ett antal förslag på hur man kan göra detta. Man kan tänka sig dels begränsningar av rätten i sig att utnyttja annans mark kommersiellt och rätten att plocka naturprodukter för försäljning utan markägarens tillstånd, dels olika slags ersättningsregler som ska gälla när sådan verksamhet äger rum.

I slutet av uppsatsen vänds perspektivet med frågeställningen i vilken mån allemansrätten hindrar markägare från att utnyttja egen mark kommersiellt. Det som närmare bestämt diskuteras är i vilken utsträckning en markägare har

rätt att ta betalt när allmänheten utnyttjar dennes mark inom ramen för allemansrätten. Det konstateras att sådana betalningskrav som utgångspunkt är otillåtna, men att markägare kan ta betalt när investeringar för friluftssändamål gjorts på marken.

Förord

Dessa ord blir de sista jag skriver på juristprogrammet i Lund. Det är med stor tacksamhet och glädje jag tänker tillbaka på allt vad studietiden har bjudit på. Nu ser jag dock fram emot att få gå vidare till arbetslivet!

Ett särskilt tack vill jag rikta till Henrik Norinder som varit min handledare under uppsatsförfattandet. Tack för snabba mailsvar och inspiration i arbetet. Jag vill även tacka Anders Lundberg, Peter Schéle och min bror Elias som bidragit med korrekturläsning och värdefulla synpunkter på uppsatsen.

Bromma, den 18 maj 2016

Henning Eriksson

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken
DCFR	Draft Common Frame of Reference
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
IL	Inkomstskattelagen
LRF	Lantbrukarnas riksförbund
MB	Miljöbalken
NJA	Nytt juridiskt arkiv
JB	Jordabalken
JoU	Jordbruksutskottet
KU	Konstitutionsutskottet
LU	Lagutskottet
Mot.	Motion
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SkU	Skatteutskottet
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion till uppsatsämnet

Sjön ligger blank och stilla ännu orörd av morgonbrisen. Jag drar försiktigt paddeln genom vattnet, försiktigt för att inte störa tystnaden. Dimman har just lättat, bara några tunna slöjor dröjer sig kvar just ovanför vattenytan. Solen smeker in sina tidiga strålar över stugorna uppe på höjden på andra sidan sjön. Det nattfuktiga plåttaket på den röda ladan blänker i morgonljuset. Snart når solen ner på berghällan borta i viken, lagom till rasten med smörgås och varmt termoskaffe. Sedan bara sitta där; känna solen värma och se dagen vakna. Det är allemansrätten som bjuder.¹

Orden är hämtade från en bildtext i Ingemar Ahlströms bok ”Allt om allemansrätten”. Bilden av den fridfulla vistelsen i naturen som målas av Ahlström ligger förmodligen nära den föreställning gemene man har av allemansrätten. En enkel skogspromenad, lite svampplockning längs vägen och kanske en övernattnings i tält på någon annans mark. Det är sådana associationer man gör när man hör allemansrätten nämnas.

Kommersiellt utnyttjande av allemansrätten framstår som en kontrast till denna bild av enskilda individers otvungna umgänge med naturen. Får allemansrätten överhuvudtaget utnyttjas kommersiellt? Det var en fråga jag själv ställde mig under hösten 2015 när jag var i färd med att välja ämne för denna uppsats. Bakgrunden var att jag hade läst en nyhet om att det statliga bolaget Sveaskog hade stämt fyra biltestföretag som bland annat åberopade allemansrätten som grund för att få bedriva biltestverksamhet på Sveaskogs mark.² I ett pressmeddelande klargjorde Sveaskog att syftet med att stämna företagen var att pröva om biltestverksamheten kunde anses omfattas av allemansrätten. Tvisten handlade även om huruvida Sveaskog ägde rätt att ta betalt när andra utnyttjade företagets mark i sin verksamhet. ”Vi ser det som en principiellt viktigt fråga ur ett äganderättsperspektiv.”³ Detta blev för mig ingången till det uppsatsämne som ska behandlas i det följande. Det handlar om kommersiellt utnyttjande av allemansrätten och hur detta förhåller sig till äganderätten.

Äganderätten och allemansrätten ställer åtminstone två intressen mot varandra: markägarens intresse av att själv råda över sin mark och andra människors intresse av att få tillgång till mark utan att först behöva skaffa markägarens tillstånd. Konflikten har ekonomiska dimensioner. Markägare har ett intresse av god ekonomisk förvaltning av sin fastighet, vilket ibland

---

¹ Ahlström (2008), s. 8.

² Se ”Biltestare versus Sveaskog” på www.sr.se.

³ Se ”Kommentar om att Sveaskog stämmer biltestföretag” på www.sveaskog.se.

Tvisten mellan Sveaskog och biltestföretagen kommer inte att beröras i den fortsatta framställningen mer än i förbigående. Enligt uppgift från Luleå tingsrätt kommer muntlig förhandling i målet att hållas i slutet av maj 2016, d.v.s. när denna uppsats redan är inlämnad (dagboksblad 2016-03-09 i mål nr T 2603-15).

inkluderar en önskan om att kunna ta betalt för andras nyttjande av den. Andra aktörer, däribland kommersiella företag, vill kunna utnyttja mark till så låga kostnader som möjligt. När kommersiell verksamhet hamnar i centrum för konflikten är frågan vems intresse som får företräde, markägarens eller den kommersiella aktörens? Har den kommersiella aktören rätt att i samma utsträckning som enskilda människor utnyttja allemansrätten för sin verksamhet eller har markägaren rätt att neka tillträde i dessa fall? Det är frågor som diskuteras i denna uppsats.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur kommersiellt utnyttjande av allemansrätten förhåller sig till äganderätten samt diskutera om någon förändring av gällande rätt på detta område är önskvärd. Vidare ska undersökas vilken möjlighet markägare har att ta betalt när andra utnyttjar allemansrätten.

För denna undersökning har följande frågeställningar formulerats:

1. Är kommersiellt utnyttjande av allemansrätten förenat med några principiella problem? I så fall, vilka?
2. Vilket utrymme finns att utnyttja allemansrätten kommersiellt enligt gällande rätt?
3. Finns det skäl att förändra det rättsliga utrymmet för kommersiellt utnyttjande av allemansrätten? I så fall, hur?
4. Får markägare ta betalt när andra utnyttjar allemansrätten?

1.3 Metod och material

I uppsatsen används rättsdogmatisk metod. Det innebär att jag söker svar på mina frågor i de traditionella rättskällorna (i huvudsak lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin).⁴ Detta grundläggande tillvägagångssätt är varje verksam jurist, liksom varje juriststudent efter några terminers träning, väl förtrogen med. En särskild svårighet som möter när man ska utreda frågor om allemansrättens innebörd är den påtagliga frånvaron av uttryckliga lagbestämmelser. Det finns inte mer än några fragmentariska lagrum att söka ledning i. Förarbetsuttalanden om allemansrättsliga frågor finns i något större omfattning, av den orsaken att lagstiftaren har haft anledning att uttala sig över allemansrättsliga frågor även i sammanhang där några lagregler inte har stiftats. Även i dessa fall kan lagstiftarens överväganden tjäna som vägledning, även om rättskällevärdet förstås kan

---

⁴ Se Kleineman (2013), s. 21.

diskuteras. Prejudikat på allemansrättens område är det också ont om, men några av de få avgöranden som finns får ganska stort utrymme i uppsatsen.

Undersökningen som företas i uppsatsen tangerar ett flertal rättsområden. Mot bakgrund av att allemansrätten i huvudsak är oreglerad undersöks regelverk på andra områden för att se om dessa kan ge svar eller bidra med något slags lösning på de i uppsatsen aktuella frågeställningarna och problemen. Dessa frågor och problem är av främst civilrättslig karaktär men även offentlighetsrättsliga och straffrättsliga regler analyseras. Delresultat av undersökningen presenteras efter hand i uppsatsen i form av diskussioner om åtgärdsbehov och tänkbara lösningar på de problem som identifieras. Förhoppningen är att denna struktur ska göra uppsatsen läsvänlig.

Angående litteraturen och forskningsläget kan särskilt tre författare och deras arbeten nämnas. Bertil Bengtsson är den som har skrivit mest om allemansrätten. 1966 skrev han andra upplagan av boken ”Allemansrätt och markägarskydd”, vilken fortfarande är användbar. Hans lättöverskådliga översikt ”Allemansrätten – vad säger lagen?”, senaste upplagan från 2004, utgiven av Naturvårdsverket, kan också nämnas. Två mer omfattande arbeten är skrivna av Gunnar Wiktorsson (1996) och Åsa Åslund (2008). Wiktorsson är starkt kritisk till allemansrättens utveckling vilket återspeglas i titeln till hans bok, ”Den grundlagsskyddade myten – om allemansrättens lansering i Sverige”. Wiktorsson menar bland annat att allemansrätten innebär ett för stort ingrepp i äganderätten. Åslunds avhandling bär namnet ”Allemansrätten och markutnyttjande – studier av ett rättsinstitut” och behandlar särskilt allemansrättens sedvanerättsliga karaktär. De frågor som jag ställer i denna uppsats är dock inte särskilt utförligt behandlade i den allemansrättsliga litteraturen. Det gör dem å andra sidan desto mer intressanta att behandla här.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen sätter fokus på kommersiell verksamhet i relation till allemansrätten. Det innebär att många andra frågor om allemansrättens innehåll kommer att lämnas obesvarade. Jag kommer inte att redogöra för allt som är tillåtet enligt allemansrätten. Vidare är fokus inriktat på förmögenhetsrättsliga, inklusive äganderättsliga, frågor. Det är markägares och markutnyttjares ekonomiska rättigheter, möjligheter och skyldigheter som ska undersökas. Som nyss nämndes kommer dock även andra rättsområden att beröras – relativt flitigt dessutom – men då främst i syfte att undersöka de aktuella regelverkens bakomliggande motiv och vad de har att säga om de frågeställningar som rests ovan, särskilt beträffande äganderättens innebörd. Kanske viktigast att påpeka här är att skadeståndsrättsliga frågor om markägares rätt till ersättning när företag och andra aktörer skadat deras marker inte kommer att utredas. Det är annars en fråga som ofta berörs i litteraturen i relation till frågan om kommersiellt utnyttjande av allemansrätten. Denna avgränsning förklaras närmare i inledningen av kapitel 3. Ideella organisationers möjlighet att utnyttja allemansrätten i sin

verksamhet kommer inte heller att behandlas, vilket följer naturligt av att uppsatsämnet är kommersiell verksamhet.

1.5 Disposition

Den fortsatta framställningen disponeras enligt följande.

I *kapitel 2* ges en introduktion till allemansrätten, med historisk bakgrund respektive nuvarande ställning i svensk rätt som två underavsnitt.

I *kapitel 3*, som tar upp störst utrymme i uppsatsen, undersöks hur man bör se på kommersiellt utnyttjande av allemansrätten. En problembeskrivning inleder kapitlet och följs sedan av en redogörelse för och analys av ett för ämnet betydelsefullt rättsfall. Därefter behandlas två aspekter av det jag kallar vinstproblemet. I korthet handlar det om kommersiellt utnyttjande av annans mark respektive kommersiellt tillägnande av naturprodukter (till exempel bärplockning).

I *kapitel 4* utreds vilken möjlighet markägare har att ta betalt när andra utnyttjar allemansrätten. Som snabbt konstateras i kapitlet är utgångspunkten att någon sådan möjlighet inte finns. Det konstateras dock att när markägaren gjort investeringar för friluftssändamål kan det finnas en rätt att ta ut en avgift av besökare.

I *kapitel 5* avslutas uppsatsen med en summering av vilka svar jag anser mig ha funnit på de frågor som ställts i uppsatsens inledning, samt en kort reflektion om förhoppningar inför framtiden.

2 Introduktion till allemansrätten

2.1 Allemansrättens bakgrund

När du kommer in i en vingård som tillhör din nästa, får du äta så mycket druvor du vill så att du blir mätt, men du får inte lägga något i ditt kärl. När du kommer in på din nästas sädesfält, får du plocka ax med din hand, men du får inte röra din nästas säd med en skära.⁵

Citatet är hämtat från Femte Moseboken och visar en mer än tretusen år gammal förebild till våra dagars allemansrätt. Regler och sedvanor som tillåter människor att plocka naturprodukter på annans mark är med andra ord inga nyheter. Våra nordiska, medeltida landskapslagar innehöll liknande regler. I Skånelagen (från 1200-talet) stadgades följande:

Far någon genom en annans inhägnade skog, då må han samla så många nötter, som han knäcker där, och föra bort sin hatt full eller sina handskar fulla. För han bort i sin barm eller i sin kjortelflik, böte han två örar eller give tre mäns ed. Så är ock med ållon av ek och bok.⁶

I Östgötalagen, Västmannalagen och Södermannalagen fanns motsvarande bestämmelser.⁷ I dessa regler återfinns en del av det som idag anses ingå i allemansrättens kärna, nämligen rätten att färdas över annans mark och att där plocka vissa naturprodukter.⁸ I Adolf Åströms avhandling ”Om svensk vattenrätt” från 1899 diskuteras en ”allmänningrätt” innebärande en fri förfoganderätt till vatten för ”hvarje statsmedlem”.⁹ Denna rätt härleder Åström bakåt till landskapslagarnas tid. Exempelvis gällde enligt den äldre Västgötalagen att var och en som hörde till Västergötland ägde en fri förfoganderätt till landskapets vatten. I anslutning till diskussioner om den nutida (vid sekelskiftet 1900) rättens innehåll talar Åström om ”’Alle mäns’ rätt uti enskildes vattenområden”.¹⁰ Han menar att ”alle män”, i egenskap av medlemmar i samhället, hade vissa rättigheter på privat vattenområde – ”en allmänningrätt”.¹¹

---

⁵ 5 Mos. 23:9.

⁶ Holmbäck och Wessén (1943), s. 115.

⁷ A.a., s. 123.

⁸ Dagens allemansrätt utvecklas i avsnitt 2.2.

⁹ Åström (1899), s. 1.

¹⁰ A.a., s. 2 och 126.

¹¹ A.a., s. 115. Åströms uppfattning om äganderättens utveckling och innebörd och allmänhetens rättigheter har kritiserats, se t.ex. Wiktorsson (2014/2015), s. 736 f. Jfr Carlesjö i SOU 1940:12, s. 279. Oavsett historieskrivningens riktighet har Åströms vattenutredning hänvisats till som ett tidigt dokument som nämner ett allemansrättsbegrepp av någorlunda samma betydelse som idag. Se härom Ahlström (1992), s. 10 samt Sandell (2011), s. 22.

1734 års lag innehöll stadganden om straff för den som ”gör sig farväg eller gångstig över annans åker eller äng”.¹² Det kan låta som en allemansrätts motsats. Det är emellertid omstritt huruvida denna regel förbjöd all gångtrafik över nämnda marker.¹³ När 1864 års strafflag förbereddes föreslogs en liknande regel som gjorde det straffbart att ta olovlig väg eller gångstig över annans ägor. Förslaget kom dock att preciseras så att förbudet endast avsåg beträdande av annans ”tomt, åker, äng, plantering, eller andra ägor, vilka därav kunna skadas”.¹⁴ Preciseringsen motiverades av att regeln annars skulle kunna leda till en för sträng tillämpning så att det till exempel blev straffbart att utan lov gå över en annans skog.¹⁵ En viss frihet att färdas över andras marker ansågs alltså viktig.

Det har således under lång tid funnits lagar som reglerar aktiviteter på annans mark. Dessa regler bör uppmärksammas eftersom deras motsvarigheter i dagens lagstiftning utgör grund för hur allemansrätten ska tolkas. Men även om det finns en kontinuitet över tid beträffande reglernas utformning har friheten i naturen haft olika betydelse under olika epoker. Dagens allemansrätt bör förstås mot bakgrund av hur vi i det moderna och urbaniserade samhället relaterar till naturen.¹⁶ Rätten idag att plocka svamp i skogen har inte samma betydelse som rätten som funnits för fattiga att plocka potatis som blivit kvar i jorden efter skörd.¹⁷ Även om båda dessa rättigheter handlar om att plocka ätbara saker på annans mark, har reglerna eller sedvanorna haft olika ändamål. Potatisen tillfredsställde fattigas grundläggande behov av mat, vilket sällan torde vara syftet med dagens bärplockning.

Allemansrätten tog förmodligen sin moderna form i och med Fritidsutredningen som tillsattes 1937 i syfte att utreda och ge förslag ”rörande underlättande och tryggande av möjligheterna för den icke jordägande befolkningen att idka friluftsliv m.m.”.¹⁸ Hovrättsrådet Gunnar Carlesjö var sekreterare i utredningen. I en promemoria som bilagts utredningens betänkande ger han en översikt av allemansrätts innebörd, bakgrund och delvis förändrade betydelse. Promemorian inleds med följande ord:

Som bekant är det för envar lovligt att oberoende av ägarens vilja i viss utsträckning färdas över och uppehålla sig å annans fasta egendom, att begagna sig av vattnet i sjöar och vattendrag för båtfärder, bad, tvätt etc. samt att på annans mark tillgodogöra sig vissa naturalster såsom vilt växande bär, blommor, örter och svampar. Detta kan sägas vara de ur friluftslivets synpunkt viktigaste av de rättigheter, som gå under namnet ’alle mans rätt’ eller ’allmänhetens rätt’.¹⁹

---

¹² 25 kap. 9 § byggningsbalken.

¹³ Jfr Carlesjö i SOU 1940:12, s. 270 och Stjernberg (1932), s. 89.

¹⁴ 24 kap. 11 § 1864 års strafflag.

¹⁵ Bengtsson (1966), s. 29 not 10 med hänvisning till LU nr 35/1862-63, s. 37.

¹⁶ Sandell (2011), s. 16.

¹⁷ Beträffande potatisen, se Ahlström (2008), s. 11.

¹⁸ SOU 1940:12 s. 3. Se även Ahlström (2008), s. 12 och Sandell (2011), s. 25. Jfr

Ahlström (1992), s. 10.

¹⁹ SOU 1940:12, s. 268.

Enligt Carlesjö utgör dessa rättigheter kvarlevor av äldre rätt då äganderätten hade en annan, mera inskränkt, innebörd än idag.²⁰ Allemansrättens betydelse för friluftsliv är däremot en modern företeelse. Friluftslivet växte fram mot slutet av 1800-talet och utvecklades i stadig takt under 1900-talet.²¹ Med Carlesjö's ord var det ”just friluftslivets utbredning som aktualiserat frågan om allmänhetens rätt”.²² Samtidigt med denna utveckling genomfördes lagstiftning om rätt till ledighet, med början i 1938 års semesterlag som gav alla förvärvsarbetare rätt till två veckors semester.²³ Utökad ledighet och utökat friluftsliv gick hand i hand.

Ovan nämnda förhållanden är en nyckel till att förstå varför allemansrätten ibland sägs vara en uråldrig rätt medan den i andra sammanhang betraktas som en relativt nutida uppfinning.²⁴ När vi idag tänker på allemansrätten som allmänhetens tillgång till naturen för friluftssändamål är det korrekt att se den som en relativt modern produkt. Om man däremot tänker på enskilda sedvanor (färdas på annans mark, plocka svamp etc.) kopplade till allemansrätten är de i många fall av betydligt högre ålder, även om de under tidigare sekler inte hängt samman med friluftsliv i den nutida meningen.²⁵

Första gången allemansrätten nämndes i lag var 1975. För att markera allemansrättens betydelse infördes i 1 § 1964 års naturvårdslag ett tillägg enligt vilket naturen sades vara ”tillgänglig för alla enligt allemansrätten”.²⁶ Allemansrättens innebörd precisades dock inte. Naturvårdslagen har sedan efterträtts av miljöbalken (MB), men då är vi framme vid dagens lagstiftning vilken ska beröras i följande avsnitt.

2.2 Allemansrättens ställning idag

Allemansrätten har av lagstiftaren ansetts utgöra en inskränkning i äganderätten, vilket har motiverat att den fått en plats i grundlagen.²⁷ Idag skyddas allemansrätten i 2 kap. 15 § regeringsformen (RF). Paragrafens första stycken föreskriver ett grundläggande skydd för vars och ens egendom. Därefter stadgas i fjärde stycket att ”[a]lla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan”. Vad allemansrätten närmare bestämt innebär definieras inte i lagtexten. Inte heller någon annan lag klargör detta. Allemansrätten förutsätts, men förklaras inte, i 7 kap. 1 § MB enligt vilken ”[v]ar och en som utnyttjar allemansrätten eller annars

---

²⁰ Åslund (2008, s. 61 ff.) diskuterar hur allemansrätten i snäv bemärkelse skulle kunna ha sin bakgrund i ett medeltida Europa med ett äganderättsbegrepp byggt på den s.k. dominiumläran enligt vilken äganderätt till mark kunde hävdas på flera nivåer samtidigt.

²¹ Ahlström (1992), s. 10 och Sandell (2011), s. 20 ff.

²² SOU 1940:12, s. 268.

²³ Rubenson (2012), s. 25 f.

²⁴ Se Sandell (2011), s. 16.

²⁵ A.a., s. 18.

²⁶ JoU 1974:52, s. 28.

²⁷ Prop. 1993/94:117, s. 19. Jfr Åhman (2012), s. 13 f.

vistas i naturen skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den”.²⁸ Av förarbetena till regeringsformens bestämmelse framgår att allemansrättens innebörd ansågs så väl känd att avsaknaden av en definition i lag inte behövde vara något problem.²⁹ Någon definition finns inte heller i förarbetena, däremot en tolkning av vad ”den på sedvanerätt grundande allemansrätten” i huvudsak anses innebära. Allemansrätten tillåter var och en

- att ta sig fram till fots över annans mark med undantag för tomtmark intill någons bostad,
- att tillfälligt uppehålla sig på annans mark och att där till exempel slå upp ett tält för någon enstaka natt,
- att på annans mark plocka bär och svamp, liksom nedfallna grenar och kvistar.

Även rätten att fiska med handredskap på vissa enskilda vatten nämns som en rättighet av huvudsakligen allemansrättslig natur.³⁰ Denna tolkning av allemansrätten bygger framförallt på att vissa straffrättsliga regler läses motsatsvis. Som exempel kan nämnas regeln med gamla anor i 12 kap. 4 § brottsbalken (BrB): ”Tager man olovlig väg över tomt eller plantering eller över annan äga, som kan skadas därav, dömes för tagande av olovlig väg till böter”. Så länge marken inte skadas anses det tillåtet att gå över annans mark som inte utgör tomt eller plantering.³¹

Av förarbetena framgår vidare att det inte fanns någon avsikt att låsa fast allemansrätten till det innehåll som den kunde anses ha just då.³² Exempelvis kan förändrad strafflagstiftning påverka allemansrättens innehåll.³³ Allemansrätten är således en flexibel rätt vars närmare innebörd kan variera över tid. Det har fått Bertil Bengtsson att kalla allemansrättens grundlagsskydd ”närmast värdelöst”.³⁴ Av stadgandet i RF följer endast ”en garanti för att det alltjämt skall finnas en allemansrätt av obestämt innehåll på områden som inte närmare anges”.³⁵

De straffrättsliga reglerna är bara till begränsad vägledning för förståelsen av allemansrätten. Man kan inte ta för givet att allt som inte är förbjudet straffrättsligt skulle vara tillåtet civilrättsligt. Det är här sedvanerätten kommer in. Som redan nämnts i förbigående anses allemansrätten ytterst vara grundad på sedvanerätt. Med sedvana, eller sedvänja, förstås vad som är brukligt på ett visst område i samhället. Sedvanerätt omfattar sedvanor som uppfattas som bindande och nödvändiga att följa av de på området berörda.

²⁸ Jfr den liknande regeln i 3 kap. 1 § JB.

²⁹ SOU 1993:40, del A, s. 16.

³⁰ Prop. 1993/94:117, s. 18 f.

³¹ Se SOU 1993:40, del A, s. 86 f. där följande regler i BrB räknas upp: 12 kap. 4 § (tagande av olovlig väg), 8 kap. 11 § andra stycket (motsv. egenmäktigt förfarande eller självtäkt), 12 kap. 2 § andra stycket (åverkan), 8 kap. 11 § första stycket (motsv. tillgrepp) samt 4 kap. 6 § (avs. hemfridsbrott).

³² Bet. 1993/94:KU24, s. 33.

³³ Prop. 1993/94:117, s. 50.

³⁴ Bengtsson (1994), s. 930.

³⁵ A.a., s. 922.

Det har ställts upp vissa villkor för att ett beteende eller tillstånd ska anses utgöra sedvanerätt. Det ska vara öppet, känt, någorlunda utbrett och någorlunda varaktigt samt uppfylla kravet på *opinio necessitatis*, varmed förstås uppfattningen att man är bunden att följa sedvanan.³⁶

Redan Carlesjö uppmärksammade de tolkningssvårigheter allemansrättens sedvanerättsliga karaktär innebär. För att fullständigt klarlägga allemansrättens hela innebörd skulle man behöva fastställa rättens historiska utveckling från början till slut, inklusive betydelsen av alla relevanta lagändringar liksom sedvanerättsliga förändringar.³⁷ Någon sådan utredning har aldrig gjorts.³⁸ Beträffande frågan om hur man brukar bete sig på annans mark tycks sedvanan vidare sakna stadga.³⁹ Sedvanan varierar över tid såväl som geografiskt. Som exempel på geografisk variation kan nämnas Torgny Håstads uppfattning att allmänheten förmodligen får gå närmare andras hus på västkusten än på östkusten.⁴⁰ Tidsmässiga variationer har berörts i föregående avsnitt. Friluftslivet har i stor utsträckning växt fram under 1900-talet och därmed förändrat människors vanor i naturen.

Mot bakgrund av dessa förhållanden kommer det knappast som en överraskning för läsaren att allemansrättens gränser är omdiskuterade. Frågorna handlar om vad man får göra på annans mark, hur länge man får stanna där, vilka möjligheter markägaren har att utestänga allmänheten, och mycket annat.⁴¹ Resterande del av denna uppsats ska emellertid ägnas åt en enda aspekt av allemansrätten, nämligen hur den förhåller sig till kommersiell verksamhet. I det följande kapitlet kommer det kommersiella utnyttjandet av allemansrätten att analyseras. Därefter undersöks i kapitel 4 huruvida allemansrätten begränsar markägarens rätt att utnyttja sin egen mark kommersiellt.

---

³⁶ Strömholm (1996), s. 199 och 235 ff. Strömholm skriver även att begreppen sedvana och sedvanerätt i äldre litteratur användes mera synonymt. Se även Åslund (2008), s. 43 ff. samt NJA 2011 s. 109 (särskilt s. 231).

³⁷ Carlesjö i SOU 1940:12, s. 268.

³⁸ Det hade i och för sig varit intressant att se ett försök till sådan utredning. Beträffande samers ensamrätt till jakt och fiske på viss staten tillhörig mark har en mer än tusenårig rättsutveckling blivit belyst av Gällivare tingsrätt i det nyligen (2015-02-03) avgjorda målet mellan Girjas sameby och staten (T 323-09).

³⁹ Bengtsson (1966), s. 26 ff. samt Bengtsson (2015), s. 146. Jfr dock SOU 1962:36, s. 168.

⁴⁰ Håstad (2012), s. 82.

⁴¹ En lättläst översikt ges i Bengtsson (2004), *Allemansrätten – Vad säger lagen?* Se även Bengtsson (2015) s. 145 ff. samt där angiven litteratur.

3 Kommersiellt utnyttjande av allemansrätten

3.1 Inledning

Kommersiellt utnyttjande av allemansrätten är en kontroversiell fråga. I korthet finns det två anledningar till detta. För det första kan omfattningen av utnyttjandet ställa till med problem. Ett organiserat och mera omfattande friluftsliv, koncentrerat till vissa platser, innebär relativt större påfrestningar på mark, miljö och omgivning, jämfört med friluftsliv utövat av enskilda människor. När *en* person i sitt uppträdande på annans mark håller sig inom allemansrättens ramar uppstår sällan några problem för markägaren. Men när hundra personer – som i och för sig var och en håller sig inom samma ramar – uppträder på samma sätt kan de sammanlagda störningarna av deras aktiviteter nå en för markägaren oacceptabel nivå. Detta kallas i litteraturen för ”invasionsproblemet”.⁴² Den andra anledningen är av mer principiell karaktär. Det kan ifrågasättas hur rimligt det är att människor ska få bedriva vinstdrivande verksamhet på annans mark, utan att först behöva fråga markägaren om lov.⁴³ Man kan därför vid sidan av invasionsproblemet tala om ett vinstproblem.⁴⁴

Invasionsproblemet har alltså att göra med oönskade effekter av ett omfattande utnyttjande av allemansrätten. Sådana effekter kan i viss mån associeras till en ökad kommersialisering av allemansrätten, framförallt genom en alltmer omfattande naturturism.⁴⁵ Men den kommersiella naturen hos verksamheten saknar i detta fall principiellt intresse. Ett organiserat friluftsliv kan bedrivas av såväl ideella som kommersiella aktörer. De konkreta problemen handlar om att turister och andra i grupp och vid återkommande tillfällen besöker samma marker, med vissa olägenheter som följd i form av marks slitage, miljöpåverkan etc. Då de organiserade friluftaktiviteterna ofta bedrivs av kommersiella aktörer är det inte konstigt att man associerat nämnda olägenheter med allemansrättens kommersialisering. Men från principiell synpunkt är den kopplingen alltså mindre lyckad. Organisatörens eventuella vinstsyfte har ingen direkt betydelse för vilka olägenheter verksamheten för med sig. Naturvårdsverket fick under 90-talet i uppgift av regeringen att ”redovisa praktiska åtgärder för att komma till rätta med problemen med kommersialiseringen av

---

⁴² Se t.ex. Bengtsson (2015), s. 146.

⁴³ Diskussionen berörs i t.ex. Bengtsson (2015), s. 146; Bengtsson (2004) s. 11; Håstad (2012), s. 84 ff.; Naturvårdsverket (1995), s. 21; Svenning (2011), s. 160 f. och 178 f.; Wiktorsson (1996), s. 248 ff.; Åhman (2012), s. 14 f. I den allmänna debatten är det särskilt Lantbrukarnas riksförbund (LRF) som har argumenterat för att kommersiella aktörer inte ska kunna åberopa allemansrätten. Se härom ”Allemansrätten och kommersiell verksamhet” på www.lrf.se.

⁴⁴ Termen är min egen.

⁴⁵ Naturvårdsverket (1995), s. 18.

Allemansrätten”.⁴⁶ Bakgrunden var att Naturvårdsverket först hade skrivit till regeringen och påtalat problem förknippade med den växande naturturismen. I sin utredning påpekade Naturvårdsverket att skador och olägenheter ”kan uppstå till följd av aktiviteter oavsett om de arrangeras i ideell eller kommersiell regi”.⁴⁷ Detta belyser vad som nyss sagts, att invasionsproblemet inte har något direkt samband med aktörens eventuella vinstsyfte.

Beträffande det andra problemet är vinstsyftet däremot helt centralt, därav min benämning ”vinstproblemet”. Frågan här är om det är legitimt att en aktör med allemansrätten som grund utnyttjar annans mark, utan markägarens tillstånd, för att bedriva verksamhet vars vinst i sin helhet går till aktören själv. På ett principiellt plan uppstår denna fråga vid all kommersiell verksamhet, oavsett verksamhetens omfattning. En motion från innevarande riksmöte (2015/2016) tar upp frågan:

Nyttjandet av allemansrätten har [...] förändrats de senaste åren. Nu är det inte ovanligt att kommersiella företag använder allemansrätten för att i stor skala plocka bär. Allt vanligare är också att man använder allemansrätten för att anordna upplevelseaktiviteter i stor skala på annans mark.

Det är ett nytt nyttjande av allemansrätten. Det är viktigt att det finns både bärplockning och upplevelseindustri, men *att det ska vara en gratis nyttighet till näringsidkare är inte en självklarhet*. Det kan inte vara rimligt att värdet av skog och natur fritt kan exploateras, utan att markägare vare sig blir tillfrågade eller ersatta.⁴⁸ [Min kurs.]

Såväl invasionsproblemet som vinstproblemet är i och för sig intressanta att behandla. I denna uppsats är emellertid det kommersiella utnyttjandet av allemansrätten i fokus varför endast vinstproblemet kommer att tas upp här. Detta är också något som blivit dåligt belyst i litteraturen, varför det förtjänar att utvecklas. För egen del har jag funnit det fruktbart att dela upp vinstproblemet i två delar. Uppdelningen sammanhänger med två olika värden som kan identifieras i den allemansrättsliga konflikten. Dessa ska beskrivas i följande avsnitt.

3.2 Vinstproblemet

Den första aspekten av det jag kallar vinstproblemet har att göra med *markens* instrumentella värde. Alla allemansrättsliga aktiviteter förutsätter tillgång till annans mark. Rätten att få röra sig på annans mark hör till allemansrättens kärna. Väl där har man ytterligare rättigheter enligt allemansrätten, exempelvis rätten att plocka bär och svamp. En promenad eller en cykeltur kräver dock inget mer än tillgång till marken. Den fråga som ska ställas här är under vilka förhållanden det bör anses tillåtet att bedriva kommersiell verksamhet av något slag på annans mark. Jag skriver ”bör anses” eftersom

⁴⁶ Citerat i Naturvårdsverket (1995), s. 8.

⁴⁷ A.a., s. 14.

⁴⁸ Mot. 2015/16:2933 av Lotta Olsson (M).

det är en fråga som kommer att handla om såväl *de lege lata* som *de lege ferenda*. Om mark inte vore allemansrättsligt tillgänglig för allmänheten hade markägaren kunnat ta betalt av människor som av någon anledning skulle vilja komma åt den. Den som äger egendom har som regel rätt att bestämma över den. Nu har dock lagstiftaren ansett att det är viktigt att allmänheten får gratis tillgång till naturen, även natur på annans mark. Därför stadgas i 2 kap. 15 § RF att alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten, oberoende av vad som i samma paragraf föreskrivits beträffande äganderätten. Äganderätten får därmed stå tillbaka för det allmänna intresse som allemansrätten utgör. När allemansrätten utnyttjas kommersiellt är det emellertid fråga om enskilda aktörer som bereder sig ekonomisk vinning. Har även dessa enskildas ekonomiska intressen företräde framför markägarens äganderätt?

Vinstproblemets andra aspekt är kopplad till sådana aktiviteter som bär- och svampplockning. Det handlar här om *naturprodukternas* värde. Att plocka exempelvis nötter eller ollon på annans mark är straffbelagt enligt brottsbalken, enligt en gammal bestämmelse.⁴⁹ Däremot förbjuds inte till exempel bärplockning, vilket anses (även civilrättsligt) tillåtet enligt allemansrätten. Bären har ett ekonomiskt värde som är lätt att realisera genom försäljning. Om bären, så länge de sitter kvar på busken, kan antas tillhöra fastighetsägaren,⁵⁰ sker en förmögenhetsöverföring från ägaren till plockaren i plockningsögonblicket. Det råder ingen tvekan om att denna förmögenhetsöverföring godkänns av rättsordningen vid plockning för eget bruk. Däremot kan diskuteras om det finns anledning att se annorlunda på *kommersiell* plockning av till exempel bär och svamp. Ska det anses tillåtet att ta resurser med förmögenhetsvärde från annans mark för att bereda sig själv ekonomisk vinning?

Därmed har jag beskrivit vinstproblemet såsom jag uppfattar det. Resterande del av kapitel 3 ägnas åt att söka svar på de frågor som rests ovan. Den fortsatta framställningen tar avstamp i det så kallade forsränningsfallet (NJA 1996 s. 495). Rättsfallet är av helt central betydelse när man ska närma sig de nämnda frågeställningarna.

3.3 Forsränningsfallet (NJA 1996 s. 495)

3.3.1 Inledning

När det idag hävdas att kommersiellt utnyttjande av allemansrätten är tillåtet är det forsränningsfallet man brukar hänvisa till.⁵¹ Det är ett av få rättsfall som

---

⁴⁹ 12 kap. 2 § 2 st. BrB.

⁵⁰ Denna fråga diskuteras i avsnitt 3.5.2. Se t.ex. 2 kap. 1 § JB och Bengtsson (2015), s. 154.

⁵¹ Se t.ex. Ahlström (2008), s. 59; Bengtsson (2004), s. 12; Naturvårdsverket, ”Plocka blommor, bär, svamp” på www.naturvardsverket.se.

handlar om allemansrätten och dess omfattning. Som vi ska se uttalade Högsta domstolen i sin dom att det inte finns några hinder mot att allemansrätten utnyttjas kommersiellt. Det ligger nära till hands att sluta sig till att vinstproblemet därmed inte är något problem, eller att problemet blivit löst, åtminstone *de lege lata*. Men innan vi undersöker vilka slutsatser som är rimliga att dra av rättsfallet ska först redogöras för bakgrunden till tvisten och bedömningarna i de olika instanserna.

3.3.2 Bakgrund till tvisten

De bakomliggande omständigheterna i försränningsfallet kan beskrivas enligt följande. Per är ägare till en fastighet på vilken forsen Norrströmmen, en del av Ätran, är belägen. Området där forsen finns är naturskönt och attraktivt för friluftsliv. Karsten äger en angränsande fastighet, på vilken han bedriver en verksamhet under firman ”White Water Rafting”. Verksamheten går ut på att han hyr ut utrustning för forsränning, bland annat kanoter, gummiflottor och kajaker. Kunderna anvisas sedan till Norrströmmen på Pers fastighet för att genomföra forsränningen. I verksamheten ingår även att Karsten, eller av honom anlita personal, instruerar kunderna i hur utrustningen ska användas och forsränningen genomföras. Dessa instruktioner ges bland annat vid Norrströmmen (det vill säga på Pers mark).

Per väckte talan mot Karsten och yrkade att tingsrätten skulle fastställa att Karsten saknade rätt att utan Pers medgivande arrangera eller medverka till forsränning på Pers fastighet. Vidare yrkade Per att tingsrätten vid vite skulle förbjuda Karsten att fortsätta sin verksamhet. Till grund för sin talan åberopade Per dels att enligt allmänna rättsgrundsatser ingen överhuvudtaget hade rätt att utan tillstånd från markägaren bedriva verksamhet på annans fastighet, dels att Karsten saknade sådant tillstånd och att verksamheten dessutom ledde till skador och olägenheter på fastigheten som översteg vad en fastighetsägare normalt behöver acceptera på grund av allemansrätten (den så kallade toleransgränsen eller toleranspunkten). Detta yttrade sig bland annat i skador på marken och olägenheter kopplade till jakt och fiske på fastigheten.

3.3.3 Domstolarnas bedömning

Tingsrätten höll inte med om Pers bedömning, att det enligt allmänna rättsgrundsatser saknades rätt att utan markägarens tillstånd bedriva verksamhet på annans mark. Om verksamheten innebär skador och olägenheter som överstiger toleransgränsen kan den dock föranleda ett vitesförbud eller skadeståndsskyldighet för den som anordnar verksamheten. Förbudet kan emellertid bara riktas mot den del av verksamheten som överskrider toleransgränsen. Mot denna bakgrund kunde Pers yrkande om ett totalt förbud inte bifallas.

Lagmannen Kvist var dock skiljaktig och menade att verksamheten, innebärande ”att Karsten Y tar betalt av allmänheten för att de förnöjer sig på Per N:s fastighet”, saknade stöd i såväl lag som sedvänja. Eftersom verksamheten vidare lände Per N ”till icke blott obetydligt förfång”, var den att anse som en oacceptabel inskränkning av äganderätten till marken, varför Pers talan om vitesförbud borde bifallas.

Hovrätten instämde i att toleransgränsen klart hade överskridits och gick därmed vidare till frågan om Karsten kunde förbjudas att anordna eller medverka till organiserad försrättning på Pers mark. Därvid konstaterade hovrätten att det saknades stöd i praxis, doktrin och sedvana för Pers påstående att en organisatör av en verksamhet aldrig utan markägarens tillstånd hade rätt att bereda sig och sina deltagare tillträde till annans mark. ”Situationen torde inte förändras av att verksamheten är kommersiellt betingad”, enligt hovrätten.⁵² Däremot kunde ett antal omständigheter leda till att toleransgränsen sänktes,⁵³ ”i allt fall i fråga om utnyttjande av annans mark på kommersiell basis”. Aktiviteter ensidigt inriktade på ett bestämt sorts utnyttjande på ett begränsat område av annans fastighet eller av större omfattning och med viss varaktighet eller upprepning är ”till sin karaktär ägnat att ge upphov till skador eller olägenheter för markägaren och det ligger i dessa fall nära till hands att anta att arrangören inser risken för sådana följder”. I sådana fall borde man enligt hovrätten kunna ställa högre krav på att arrangören förebygger dylika skador. Under speciella omständigheter och när skaderisken är särskilt uttalad borde kunna krävas att arrangören avbryter en verksamhet, när denne inte har levt upp till dessa krav. Dessa förhållanden ansågs vara för handen i Karstens verksamhet, varför hovrätten dels förklarade att Karsten saknade rätt att utan Pers medgivande arrangera försrättning på fastigheten, dels utfärdade ett vitesförbud mot att fortsätta den aktuella verksamheten.

Två skiljaktiga instämde i tingsrättsmajoritetens bedömning, att ett vitesförbud endast kan riktas mot den del av verksamheten som överskrider toleransgränsen, varför Pers talan borde ogillas.

Högsta domstolen anförde att även om allemansrätten tillkommer den enskilde kan den utövas av flera tillsammans, givet att var och en håller sig inom allemansrättens ramar. Om det kollektiva utnyttjandet innebär påtaglig skada eller olägenhet kan det emellertid medföra ”att allemansrätten inte får utnyttjas längre på det viset”. Domstolen fortsatte:

Hinder föreligger vidare inte mot att allemansrätten utnyttjas kommersiellt; inte minst för att göra avlägsen eller eljest svåråtkomlig natur tillgänglig för fler enskilda människor finns också på många håll i vårt land anläggningar för att underlätta olika slag av friluftsliv.

---

⁵² Ordvalet ”torde” visar att bedömningen är präglad av viss osäkerhet. Hovrätten hänvisar till Bengtsson (1982), s. 250 (se litteraturlistan i denna uppsats).

⁵³ Vad jag kallar sänkt toleransgräns uttrycks i domen som att ”den på allemansrätten grundade skyldigheten att tåla skada och intrång försvagas”.

Mot bakgrund av att de skador och olägenheter som Karstens verksamhet ledde till överskred toleransgränsen och att dessa negativa effekter skulle fortsätta att uppkomma om verksamheten fortgick, förklarade Högsta domstolen att Karsten saknade rätt att arrangera eller medverka till försrättning på Pers mark utan hans medgivande samt förbjöd Karsten vid vite om 200 000 kr att fortsätta sin verksamhet.

3.3.4 Kommentarer av domen

Forsränningsfallet ger vägledning i ett flertal frågor om hur allemansrätten ska tolkas, särskilt beträffande invasionsproblemet. Här ska dock endast kommenteras domstolarnas bedömningar av försrättningens kommersiella inslag. Från tingsrättens dom kan särskilt noteras den skiljaktige lagmannens påpekande att det saknas stöd i lag och sedvänja *för att ta betalt* av allmänheten när de förnöjer sig på *annans* fastighet. Problemet var alltså att någon annan än markägaren inkasserade pengar för verksamheten. Vilken betydelse han ville tillmäta denna omständighet vid bedömningen av verksamhetens tillåtlighet är svårt att säga; att försrättningen ansågs leda till oacceptabla besvär för Per framstår som det tyngst vägande skälet för att lagmannen förordade ett förbud. En skiljaktig mening i tingsrätten saknar givetvis prejudikatvärde men den belyser hur rättsläget beträffande kommersiellt utnyttjande av allemansrätten kunde uppfattas vid tidpunkten för tvisten. Det var knappast glasklart. Det ska tilläggas att krav på betalning för friluftsverksamhet i och för sig kan förekomma även utanför kommersiella sammanhang, när betalningskraven endast motsvarar direkta kostnader förknippade med den aktuella friluftaktiviteten (självkostnadspris).⁵⁴

Vad gäller hovrättens bedömning är det inte helt lätt att förstå varför just verksamhet på kommersiell basis skulle motivera högre krav på arrangören att förebygga skador och olägenheter. Borde inte samma krav ställas på en ideell organisatör av en likartad verksamhet? Den för hovrättens resonemang relevanta distinktionen borde snarare vara den mellan enskilt utnyttjande av allemansrätten å ena sidan och organiserad verksamhet å andra sidan, oavsett om organisatören är en ideell eller kommersiell aktör. Bengtsson har dock gett uttryck för att man borde kunna kräva av just kommersiella företag att de visar särskilt omdöme och hänsyn till markägaren.⁵⁵

Så till Högsta domstolens dom. Mest intressant är det ovan citerade uttalandet. Det är å ena sidan av generell karaktär – det sägs att det inte finns några hinder ”mot att allemansrätten utnyttjas kommersiellt”. Det verkar därmed som att all kommersiell verksamhet som utförs under åberopande av allemansrätten skulle vara tillåten, givet att man håller sig inom allemansrättens övriga ramar. Å andra sidan framgår av vad som följer efter semikolonet, att det justitieråden har i tankarna är kommersiella aktörer vars verksamhet syftar till att underlätta olika slags friluftsliv. Hur vitt ska man då

---

⁵⁴ Se t.ex. NJA 2012 ref. 70.

⁵⁵ Bengtsson (2004), s. 11. Se även prop. 1997/98:45, s. 304.

tolka domen? Förmodligen är det korrekt att säga att Högsta domstolen i sin dom skapade en rättsnorm av innebörd att allemansrätten får utnyttjas kommersiellt, generellt. Verksamheten kan dock förbjudas om den leder till oacceptabla skador och olägenheter för markägaren.⁵⁶ Detta verkar vara den generella uppfattningen i litteraturen.⁵⁷ Vad finns det då att invända mot detta? Jag vill här ge två synpunkter.

För det första är det en brist att domen inte innehåller någon utförligare motivering för varför allemansrätten skulle få utnyttjas kommersiellt. Det var knappast en självklar slutsats att komma fram till.⁵⁸ På ett till stor del oreglerat rättsområde, präglad av osäkerhet, blir Högsta domstolens rättsskapande funktion särskilt framträdande. Desto viktigare då att de normer som skapas är väl underbyggda och motiverade. I Naturvårdsverkets rapport ”Allemansrätten och kommersen” från 1995, det vill säga året före Högsta domstolens dom, redovisas kritik från markägarsynpunkt mot att allemansrätten utnyttjas kommersiellt. Lantbrukarnas riksförbund, Skogsägarnas Riksförbund samt Sveriges jordägareförbund anser det vara principiellt fel att i förvärvssyfte åberopa allemansrätten.⁵⁹ Det bör undersökas vilken substans denna kritik har. Om den har goda skäl för sig kan man ju anse att det föreligger sådana hinder mot kommersiellt utnyttjande av allemansrätten som Högsta domstolen menade inte fanns. I så fall bör domen kritiseras. Denna undersökning görs i de följande avsnitten.

För det andra kan man fråga sig om domen verkligen kan åberopas för att legitimera all kommersiell verksamhet av allemansrättslig karaktär. Naturvårdsverket skriver:

Domen ger vägledning om hur allemansrätten ska tolkas vid kommersiell användning av annans mark för turism och även när det gäller organiserad och kommersiell bärplockning. Så länge verksamheten inte ger skador på naturen eller besvär för markägaren får arrangören använda marken på allemansrättslig grund.⁶⁰

Men olika synpunkter gör sig gällande vid olika slags kommersiell verksamhet. Det är inte givet att Högsta domstolens dom har samma bäring på till exempel det kommersiella bärplockandet. Den kommersiella bärplockningen fyller inte den funktion av att underlätta friluftsliv som Högsta domstolen talar om. Det kommersiella inslaget tillför inte något som gör det lättare att utöva friluftsliv. Dessutom innebär bärplockningen, som tidigare nämnts, att resurser av visst ekonomiskt värde överförs till plockaren, en omständighet som inte fanns med i försränningsfallet. Å andra sidan måste sägas att bärplockning för försäljning – till skillnad från kommersiellt

---

⁵⁶ Se Åslund (2008), s. 130.

⁵⁷ Se t.ex. Bengtsson (2015), s. 146; Håstad 2012, s. 81; Sandell (2011), s. 31; Åslund (2008), s. 130. Se även SOU 2013:85, s. 240.

⁵⁸ Att rättsläget före domen var oklart framgår i en rapport från Naturvårdsverket, se Naturvårdsverket (1995), s. 10 ff.

⁵⁹ A.a., s. 13.

⁶⁰ Naturvårdsverket (2010), s. 2. (PM 2010-06-10 ”Naturvårdsverkets bedömning rörande organiserad bärplockning”, tillgängligt via www.naturvardsverket.se.)

organiserad försränning på annans mark – har förekommit länge och därför kanske kan anses ha sedvanerättsligt stöd, oavsett denna dom.

Med denna redogörelse för försränningsfallet som bakgrund kan vi gå närmare in på de två aspekterna av vinstproblemet som ovan beskrivits.

I nästa avsnitt ska kommersiell markanvändning behandlas (första aspekten av vinstproblemet). Den övergripande frågan här är huruvida fastighetsägare ska anses skyldiga att upplåta sin mark åt aktörer som bedriver vinstdrivande verksamhet under åberopande av allemansrätten. Därefter diskuteras kommersiellt tillägnande av naturprodukter (andra aspekten) i avsnitt 3.5.

3.4 Vinstproblemetets första aspekt

3.4.1 Kommersiella aktiviteter

Hur kan man tjäna pengar på annans mark? Ett sätt är att ta naturprodukter som man sedan säljer. Det exemplet ska behandlas i avsnitt 3.5 varför vi lämnar det för tillfället. Ett annat sätt är ta betalt för att anordna något slags aktivitet på annans mark. Ett exempel kan vara en guidetur. Enligt Naturvårdsverket har guideturer ”alltsedan seklets [1900-talet] början utgjort ett väsentligt inslag i turismen främst i fjällregionen men också i havsbanden”.⁶¹

Ytterligare exempel är hotellverksamhet som bygger på att gästerna får tillgång till närliggande mark. Man kan tänka på såväl badhotell som fjällhotell. Gästerna badar från grannens strand eller åker skidor på kringliggande marker.⁶² Här är det markutnyttjandet från den kommersiella aktörens sida av mer indirekt slag. Denna aktör behöver inte för egen del åberopa allemansrätten; hotellet ligger på den egna marken och verksamheten bedrivs därifrån. Samtidigt är gästernas allemansrättsliga tillgång till närliggande mark en förutsättning för hotellverksamhetens lönsamhet. Man kan se det som att hotellägaren då utnyttjar, om än inte själv utövar, allemansrätten.⁶³

I den motion som citerades i avsnitt 3.1 nämndes upplevelseindustri.⁶⁴ 1995 skrev Naturvårdsverket:

De senaste åren uppvisar också en tydlig trend mot äventyr, spänning och strapatser. Mineraljakt, flottfärder, guldvaskning, kanotsafaris, vildmarksexpeditioner – alla dessa utbud är variationer på samma tema; naturturism kopplad till upplevelser, där turisten aktivt medverkar.⁶⁵

---

⁶¹ Naturvårdsverket (1995), s. 13.

⁶² Håstad (2012), s. 88.

⁶³ Westerlund (1995), s. 81.

⁶⁴ Mot. 2015/16:2933 av Lotta Olsson (M).

⁶⁵ Naturvårdsverket (1995), s. 18.

Forsränning hamnar i denna kategori. I sådan verksamhet kan mark utnyttjas direkt eller indirekt. Uthyrning av kanoter eller flottar kan ske på den egna marken vilket inte i sig kräver något allemansrättsligt stöd. Om forsen dock ligger på grannens mark är det uppenbart att verksamheten bygger på tillgång till denna mark (liksom vid hotellverksamheten). Grannfastigheten kan också utnyttjas direkt i verksamheten av den kommersiella aktören själv genom att personal medverkar på plats vid forsraningen, till exempel genom att ge instruktioner och säkerhetsanvisningar.

Ett slags verksamhet som det är omstritt huruvida den ingår i allemansrätten eller inte är terrängkörning med motorfordon, till exempel snöskotersafaris eller biltrafik på is.⁶⁶ I Luleå tingsrätt pågår för närvarande en tvist mellan en markägare och fyra biltestföretag. Biltestföretagen, svarande i målet, utnyttjar kärändens fastighet för sin biltestverksamhet. De plogar upp isbanor på fastigheten för att sedan kunna erbjuda andra aktörer att utföra olika slags tester av bilar och biltillbehör på dessa.⁶⁷

Som avslutande exempel kan nämnas användande av annans mark för start och landning med luftballong, en verksamhet som varit föremål för behandling i en annan examensuppsats i juridik vid Lunds universitet.⁶⁸ Läsaren kan med fördel använda fantasin för att komma på ytterligare exempel på aktiviteter med anknytning till allemansrätten som går att kommersialisera. Exempelen ovan tjänar som illustration av vilka kommersiella intressen det kan finnas bakom ianspråktagande av annans mark på allemansrättslig grund. Hur centralt eller stort det kommersiella inslaget är kan variera, liksom i vilken utsträckning de kommersiella aktörerna själva fysiskt befinner sig på någon annans mark. Vi återkommer till några av exemplen framöver.

I nästa avsnitt ska vi undersöka vilka invändningar som har riktats mot kommersiellt utnyttjande av allemansrätten.

3.4.2 Invändningar mot kommersiell verksamhet

I den motion som citerades i inledningen till kapitel 3 sägs att "[d]et är viktigt att det finns både bärplockning och upplevelseindustri, men att det ska vara en gratis nyttighet *till näringsidkare* är inte en självklarhet" (min kurs).⁶⁹ Samma uppfattning kommer till uttryck i en hel del ytterligare motioner av ledamöter från olika partier.⁷⁰ Motionerna har dock inte lett till några

---

⁶⁶ Se JoU 1972:52 s. 6. Jfr å ena sidan Håstad (2012), s. 82, not 2 och å andra sidan Bengtsson (2015), s. 151 samt Ahlström (2008), s. 24. Dessa synes inte skilda ståndpunkter i frågan.

⁶⁷ Mål nr T 2603-15.

⁶⁸ Thysell (2010).

⁶⁹ Mot. 2015/16:2933 av Lotta Olsson (M).

⁷⁰ Se t.ex. mot. 2015/16:3015 av Staffan Danielsson (C); mot. 2015/16:485 av Sten Bergheden och Lars-Arne Staxäng (båda M); mot. 2012/13:MJ340 av Anders Sellström (KD); mot. 2012/13:MJ283 av Jan Lindholm (MP). Se även bet. 1997/98:JoU20.

lagstiftningsåtgärder. Även från markägarhåll har det framhållits som någonting stötande, att företag gör vinst när de utnyttjar allemansrätten.⁷¹ I Naturvårdsverkets rapport ”Allemansrätten och kommersen” (1995) uttrycks sådana synpunkter. Lantbrukarnas riksförbud (LRF) menar att ”rätten att i förvärvssyfte utnyttja naturen endast tillkommer markens ägare eller annan som har särskild rätt därtill”.⁷² Sveriges jordägareförbunds uppfattning är att ”sådant nyttjande som är av någon ekonomisk betydelse är en rättighet för ägaren som inte kan utövas av annan med åberopande av allemansrätten”.⁷³ Vidare skriver en kommun till Naturvårdsverket (angående markägares åsikter) att ”[i]rritationen beror delvis på att någon tjänar pengar på den egna marken”.⁷⁴ I en intervju i Sveriges radio sätter en företrädare för LRF ord på irritationen:

Man ska helt enkelt inte kunna bedriva näringsverksamhet på grannens mark utan att ha ett medgivande av grannen, säger Fredrik Bonde.

Men om det nu är en kommersiell verksamhet, där man inte förstör naturen och man följer alla de andra lagarna som finns, vad är då problemet?

Problemet är att detta är en formidabel kränkning av den enskilda äganderätten.⁷⁵

Att äganderätten ”kränks” vid kommersiellt utnyttjande av allemansrätten är i en mening ett okontroversiellt påstående. Allemansrätten innebär i sig en inskränkning i äganderätten, åtminstone enligt lagstiftaren som tog in allemansrätten i grundlagen.⁷⁶ Men de invändningar som har rests ovan tar inte sikte på allemansrätten som sådan. Det är det kommersiella utnyttjandet som kritiseras. Det som behöver konkretiseras för att ge styrka åt dessa invändningar är varför det kommersiella utnyttjandet innebär en *ytterligare* kränkning av äganderätten, större än vid allemansrättsliga aktiviteter av ideellt slag. För att kunna svara på den frågan behöver vi utforska äganderättens innebörd något.

3.4.3 Äganderättens principiella innebörd

Äganderätten kan undersökas från många perspektiv – juridiskt, filosofiskt, ekonomiskt, statsvetenskapligt etc. Karin Åhman, som skrivit en avhandling om Europakonventionens (EKMR) egendomsskydd, inleder sin framställning med att redogöra för tankar om äganderätten hos bland andra Platon, Aristoteles, Thomas av Aquino, Locke, Rosseau, Rawls och Nozick. Denna redogörelse utgör inte bara kuriosa utan ger en viktig, djupare bakgrundskunskap när man ska försöka förstå äganderätten *de lege lata*.⁷⁷ Särskilt gäller detta när man närmar sig den allmänt hållna bestämmelsen i EKMR (se nedan). I denna uppsats finns tyvärr inte utrymme för några

---

⁷¹ Bengtsson (2012), s. 103.

⁷² Citerat i Naturvårdsverket (1995), s. 13.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Citerat i Naturvårdsverket (1995), s. 21.

⁷⁵ Se ”Bärplockning och turism hotar allemansrätten” (2011) på www.sr.se.

⁷⁶ Prop. 1993/94:117, s. 19. Se även Åhman (2009), s. 140 f. Jfr dock Åslund (2008), s. 288, för ett annat synsätt.

⁷⁷ Åhman (2000), s. 40 ff.

idéhistoriska djupdykningar, utan vi måste raskt gå vidare till dagens rättsliga reglering.

Äganderätten, eller egendomsskyddet, skyddas i samma grundlagsparagraf som allemansrätten, 2 kap. 15 § RF. Första stycket lyder:

Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Syftet med bestämmelsen är att precisera det egendomsskydd som ges i EKMR.⁷⁸ Den bestämmelse som avses är artikel 1 i första tilläggsprotokollet till konventionen. I dess första stycke stadgas:

Varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom. Ingen får berövas sin egendom annat än i det allmänna intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grunder.

I andra stycket föreskrivs bland annat att staten äger rätt att stifta lagar som är nödvändiga för att reglera nyttjandet av egendom i enlighet med det allmänna intresse.

Äganderättens närmare innebörd har alltid varit omdiskuterad (Åhman börjar som sagt sin redogörelse redan hos Platon). För svensk rätts del har osäkerheten stärkts av att äganderätten under lång tid saknat positivt uttryck i lag. Lagstiftningstekniken i svensk rätt har länge varit att endast reglera avvikelser från äganderätten.⁷⁹ I linje härmed har man kunnat säga att äganderätten utgörs av alla de befogenheter över en sak som inte undantagits från ägaren.⁸⁰ Genom inkorporeringen av EKMR (tilläggsprotokoll inkluderade) kan en avvikelse från denna teknik noteras. Äganderättsskyddet i EKMR innebär en positiv reglering, om än mycket allmänt hållen. Även regleringen i RF kan man betrakta som ett positivt skydd av äganderätten, dock inte lika långtgående.⁸¹ I svensk modern rättsvetenskaplig litteratur beskrivs äganderätten ofta som ett knippe rättigheter.⁸² Frågan är då vad man kan säga om vilka rättigheter som ingår i detta knippe. Från rättspositivistiskt håll skulle man kunna hävda att äganderätten endast är vad lagstiftaren gör den till; det finns inga rättigheter som *måste* ingå i knippet. I så fall finns det egentligen ingen gräns för hur liten äganderätten kan bli. Lagstiftaren kan mer eller mindre ta bort hur många rättigheter som helst och kalla det som återstår för äganderätt. Detta står i kontrast till mer naturrättsligt färgade uppfattningar om att äganderätten har ett innehåll oberoende av lagstiftaren.⁸³ Det kan konstateras att en strikt rättspositivistisk hållning knappast bidrar till förståelsen av äganderätt som mänsklig rättighet. Det blir nämligen med ett sådant synsätt svårt att svara på vad det är EKMR närmare bestämt skyddar i

⁷⁸ Prop. 1993/94:117, s. 13.

⁷⁹ Strömholm (1985), s. 16; Bergström (1956), s. 148; Michanek (1990), s. 491.

⁸⁰ Bergström (1956), s. 148.

⁸¹ Se Åhman (2009), s. 141, ang. att EKMR ger ett kompletterande skydd.

⁸² Åslund (2008), s. 80; Ågren (2009), s. 129.

⁸³ Se Åhman (2000), s. 40 ff.

första tilläggsprotokollets stadgande. Egendomsskyddet måste avse något av någorlunda fast innebörd.⁸⁴

Här ska inte redovisas vilka filosofiska uppfattningar som funnits om äganderättens innehåll utan endast kort redogöras för vad rättighetsskyddet kan anses innebära från ett nutida svenskt rättsvetenskapligt perspektiv. Åhman skriver att äganderättens ändamål först och främst är ekonomiskt.⁸⁵ Ekonomiska transaktioner möjliggörs och stimuleras genom att äganderätten skyddas. Därigenom blir egendomen attraktiv att inneha, eftersom man med den i sin ägo kan göra vinst. Detta är av värde inte bara för individen utan också för samhället i stort, inte minst eftersom fler ekonomiska transaktioner ökar skatteintaget och därmed ger staten en större budget. Vidare ger äganderätten ägaren beslutanderätt över sin egendom, vilket kan ha andra fördelar än rent ekonomiska.⁸⁶ Att det har ett värde att själv få bestämma över det man uppfattar vara ens eget håller förmodligen de flesta intuitivt med om. Enligt Stig Strömholm är det en allmän princip att äganderätten innebär total förfoganderätt samt rätt att uppbära ersättning för saken.⁸⁷ Johan Myhrman skriver att i ”äganderätten eller förfoganderätten ingår också rätten att att avhända sig egendomen samt rätten till dess avkastning så länge jag äger den, och rätten till dess bytesvärde eller försäljningsvärde när jag gör mig av med den”.⁸⁸

Äganderätten är således intimt förknippad med egendomsägarens möjlighet och rätt till vinst samt rätt att bestämma över sin egendom. Allemansrätten innebär framförallt en inskränkning i bestämmanderätten. Markägaren får inte bestämma vem som äger beträda hans eller hennes mark, i vilken omfattning bär och svamp får plockas etc. Men om någon nyttjar annans mark i förvärvssyfte och tillgodogör sig vinsten sker även ett ingrepp i markägarens rätt till den avkastning fastigheten ger. Avkastningen tillkommer då någon annan. Om rättsordningen godkänner detta måste det rimligen betraktas som ytterligare en inskränkning av äganderätten, som ger substans åt de invändningar som nämndes i föregående avsnitt.

3.4.4 Allemansrättens motiv

Finns det då något allemansrättsligt motiv eller intresse som motiverar den inskränkning i äganderätten som utgörs av ett kommersiellt nyttjande av annans mark? I vanliga fall, vid tolkning av en regel, kan man söka ledning i regelns ordalydelse och lagens förarbeten. I förarbetena framgår syftet med regeln och eventuella oklarheter kan tolkas med beaktande av detta syfte.

---

⁸⁴ Jfr avsnitt 2.2 ovan. Enligt Bengtsson är grundlagsskyddet av *allemansrätten* närmast värdelöst eftersom allemansrättens innehåll inte preciserats och dessutom i förarbetena angetts kunna variera över tid. Om äganderätten var lika ”flexibel” skulle EKMR:s egendomsskydd vara precis så värdelöst som Bengtsson uppfattar regeringsformens skydd av allemansrätten vara.

⁸⁵ Åhman (2000), s. 24 f.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Strömholm (1996), s. 179.

⁸⁸ Myhrman (1985), s. 20.

Motsvarande tolkningsförfarande är oerhört mycket svårare beträffande allemansrätten. Rätten som sådan är till stor del oskriven, varför det inte finns någon ordalydelse att ta sin utgångspunkt i. Oskrivna regler saknar vidare förarbeten, vilket ytterligare försvårar tolkningen.

Några skrivna regler finns dock, som bekant. Den viktigaste är grundlagsstadgandet i 2 kap. 15 § RF. Allemansrättens ändamål blev knappast klargjorda i det lagstiftningsarbete som föregick införandet av denna bestämmelse. I propositionen uttalades att egendomsskyddet i samma paragraf inte får ”utgöra något hinder mot att allmänheten utnyttjar naturen enligt vad som följer av den på sedvanerätt grundade allemansrätten”.⁸⁹ Därför behövde ett förbehåll göras för denna i grundlagen. Syftet bakom denna regel var helt enkelt att trygga allemansrättens fortsatta existens. Varför detta i sin tur var viktigt motiverades inte. Med hänvisning till regelns ordalydelse kan dock en viktig sak noteras. Det står att alla ”ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten” (min kurs). Det står inte att man ska ha tillgång till annans mark. Även om det i praktiken kan vara samma sak pekar ordvalet på allemansrättens betydelse för friluftsliv och ”umgänge med naturen” (jämför 7 kap. 1 § MB), snarare än på marktillgång i största allmänhet. Här förtjänar ett avsnitt ur Nationalencyklopedins beskrivning av naturbegreppet att återges:

Den vanligaste nutida betydelsen av ordet natur – den av människor (relativt) opåverkade yttre naturmiljön – är av ganska sent datum.[...] Under 1800- och 1900-talen tilltar intresset för naturen som rekreationskälla, sannolikt som en konsekvens av att de mänskliga ingripandena i omgivningen blivit alltmer omfattande. Under senare delen av 1900-talet har ordet miljö och dess avledningar i ökande utsträckning kommit att överta vissa av naturbegreppets betydelser, särskilt dem som är knutna till naturens nedsmutsning och degradation, vilket gjort att ordet natur fått allt starkare övertoner av vildmark och renhet.⁹⁰

Detta stämmer väl överens med vad som redogjorts för i denna uppsats beträffande den historiska bakgrunden till allemansrätten.⁹¹ Allemansrätten som modernt fenomen bör förstås särskilt utifrån dess friluftssändamål och betydelse för människors rekreation. I Naturvårdsverkets rapport ”Allemansrätten och kommersen” förklaras allemansrätten innebära ”att alla får nyttja naturen för friluftsliv utan att behöva betala för tillträdet”. I SOU 1990:38 (”Översyn av naturvårdslagen”) sägs det om allemansrätten att den ”utgör den huvudsakliga grunden för att tillförsäkra människor möjligheter att komma ut i naturen”.⁹² Och när strandskyddsreglerna i miljöbalken⁹³ infördes förklarades motivet vara att ”trygga förutsättningarna för allmänhetens friluftsliv på allemansrättslig grund”.⁹⁴

---

⁸⁹ Prop. 1993/94:117, s. 18.

⁹⁰ www.ne.se. Se ”natur”.

⁹¹ Se avsnitt 2.1.

⁹² SOU 1990:38, s. 210.

⁹³ Se 7 kap. 13 och följande §§.

⁹⁴ Prop. 1997/98:45, s. 316. (Numera bärs reglerna upp även av hänsyn till växt- och djurliv.)

Högsta domstolens avgörande i försränningsfallet bör betraktas i detta ljus. Här kan erinras om den kortfattade motivering domstolen gav för att kommersiellt utnyttjande av allemansrätten inte var otillåtet:

inte minst för att göra avlägsen eller eljest svåråtkomlig natur tillgänglig för fler enskilda människor finns också på många håll i vårt land anläggningar för att underlätta olika slag av friluftsliv.⁹⁵

Kommersiellt nyttjande kunde tillåtas då det tillgängliggör svåråtkomlig natur och underlättar friluftsliv. Dessa formuleringar i domen utgör knappast rekvisit som nödvändigtvis måste vara uppfyllda för att viss kommersiell verksamhet ska vara tillåten, men de visar vad justitieråden hade i tankarna när de diskuterade frågan om kommersiellt utnyttjande av allemansrätten.

Åslund har undersökt rättspraxis för att se hur domstolar har argumenterat i frågor som på något sätt har tangerat allemansrätten.⁹⁶ Allemansrätten har dock inte stått i centrum för den rättsliga prövningen i mer än några enstaka av dessa rättsfall (totalt omkring ett hundratal).⁹⁷ Hon kommer fram till att argumentationen kring allemansrätten följer två spår; vardagsnyttospåret och rekreationsspåret. Rekreationsspåret handlar om just utövande av friluftsliv. Det innebär att utövaren söker något slags naturupplevelse. Det kan då vara fråga om antingen att man vill njuta av själva naturen i sig eller att naturen har betydelse för någon särskild aktivitet man vill genomföra.⁹⁸ Åslund tar ett exempel:

Ett större sammanhängande skogsområde kan till exempel upplevas antingen därför att skogsområdet är njutbart i sig, eller för att skogsområdet ger förutsättningarna för att kunna ströva.⁹⁹

Vardagsnyttospåret handlar om aktiviteter som får utföras oavsett aktivitetens rekreativvärde. Enligt detta argumentationsspår ”har utövaren rätt att nyttja annans mark [...] därför att marken finns där och för att nyttjandet på något sätt kan sägas medföra nytta”.¹⁰⁰ Allemansrätten ger inte bara rätt att ”ströva” på annans mark – varmed förstås en aktivitet som ger rekreation i någon mån – utan även att passera över annans mark för att uppnå något annat mål. Exempelvis kan man gå genom en hage helt enkelt därför att det är närmsta vägen hem.¹⁰¹ Eventuell rekreation längs vägen saknar då betydelse för tillåtligheten av aktiviteten. Vardagsnyttan är den primära anledningen att ta genvägen genom hagen. Många aktiviteter kan motiveras utifrån såväl rekreativintresse som vardagsnyttointresse. När man ser någon gå genom skogen kan man inte säkert veta om personen strövar runt för njutnings skull eller bara är på väg hem.

---

⁹⁵ NJA 1996 s. 495.

⁹⁶ Åslund (2008), s. 137.

⁹⁷ A.a., s. 35.

⁹⁸ A.a., s. 222 f.

⁹⁹ A.a., s. 223.

¹⁰⁰ A.a., s. 285.

¹⁰¹ A.a., s. 224 f.

Om Åslund har rätt är rekreation och vardagsnytta de två huvudintressen som i praxis har ansetts bära upp allemansrätten. Det är delvis missvisande att tala om dessa intressen som allemansrättens syften, eftersom de inte blivit uttryckta och klargjorda genom lagstiftning. Men det är kanske det närmsta vi kommer en beskrivning av allemansrättens ändamål. Hur som helst ryms inte rent kommersiella intressen i denna bild. Allemansrättens ändamål är inte att upplåta ekonomiska rättigheter till allmänheten på markägarens bekostnad.

3.4.5 Behov av åtgärd?

När man betraktar den bild som tecknats i de föregående avsnitten framstår en kommersialisering av allemansrätten som ett principiellt problem. Kommersiell exploatering av annans mark innebär ett ingrepp i äganderätten som inte verkar vara i linje med allemansrättens ändamål. Wiktorsson, starkt kritisk till allemansrättens utveckling, skriver att kommersiell allemansrätt helt saknar historiskt stöd;

tvärtom har sådant varit straffbart sedan urminnes tid. Ordet ”åverkan” är i dag närmast synonymt med skadegörelse, men den ursprungliga betydelsen var att i egen näring ”verka å” annans mark. Hela 24 kap. i 1864 års strafflag handlade om sådant.¹⁰²

Denna kritik träffar dock bara verksamhet som fysiskt bedrivs på annans fastighet. Hotellverksamhet på egen mark som utnyttjar allemansrätten genom att använda grannens mark som lockbete för sina hotellgäster har funnits i över hundra år.¹⁰³ Här finns svåra problem med gränsdragningar och intresseavvägningar. Hur tungt väger fastighetsägarens rätt till den avkastning fastigheten kan ge i olika situationer?

Den som instämmer i den tidigare gjorda redogörelsen för äganderättens innebörd måste konstatera att markägarens ekonomiska rättigheter har åtminstone någon vikt, vilket ger grund för kritik mot Högsta domstolens dom i försränningsfallet. När domstolen uttalar att det inte finns några hinder mot att allemansrätten utnyttjas kommersiellt bortser de från den principiella invändningen att sådan verksamhet är särskilt inkräktande på äganderätten. Denna synpunkt utgör tydligen ingen vikt överhuvudtaget i de dömande justitierådens vågskål. Om utgången i målet ändå är rimlig är en annan fråga. Även ett mer omfattande nyttjande av annans mark kanske kan vara legitimt om ett genuint och viktigt allemansrättsligt ändamål tillgodoses genom verksamheten. Om den kommersiella verksamheten, förutom att ge dess arrangör vinst ger utövaren rekreation eller vardagsnytta, kan den kanske tillåtas om en intresseavvägning ger vid handen att detta ändamål väger tyngre än markägarens ekonomiska intresse.

---

¹⁰² Wiktorsson (2014/2015), s. 749. Wiktorsson hänvisar särskilt till 1-2 §§ i strafflagen som lyder: ”Var, som olovligen bygger, gräver, plöjer, sår eller planterar å annans jord, eller därav något intager, straffas med böter [...]” samt ”Den, som å annans skog eller mark olovligen svedjar eller verkställer torv- eller ljungbränning, straffas med böter [...]” (lätt språklig revidering).

¹⁰³ Håstad (2012), s. 88.

Dessa intresseavvägningsfrågor avgörs lämpligen av politiker genom lagstiftning. Det är inte möjligt att i denna uppsats reda ut vad som är en rimlig ordning beträffande varje slags allemansrättsligt tillåten aktivitet. Det kan dock konstateras att det kommer leda till allt större spänningar om utvecklingen mot en alltmer kommersialiserad allemansrätt fortsätter, eftersom en sådan utveckling innebär ett ökat inkräktande på markägares intressen. Därmed finns det också anledning att här peka ut några tänkbara lösningar.

3.4.6 Åtgärdsförslag

Staffan Westerlund har skrivit ett utkast till lag om allemansrätt. I detta utkast 15 § första stycket står att läsa:

Den näringsidkare eller annan än enskild person som lägger andras allemansrätt till grund för verksamhet, arrangemang eller annan åtgärd är utnyttjare av allemansrätt. När sådant utnyttjande avser eller förutsätter bestämd plats eller bestämt område, skall markägares medgivande inhämtas.¹⁰⁴

Om det endast är en lösning på vinstproblemet som eftersträvas bör förslaget dock inskränkas till just näringsidkare. Därmed träffas inte ideella friluftsförbund. Deras verksamhet är inte föremål för behandling i denna uppsats. Detta förslag från Westerlund angriper åtminstone ett gränsdragningsproblem. Genom att peka på utnyttjande som ”avser eller förutsätter bestämd plats eller bestämt område” fångas de verksamheter där det är tydligt att arrangören eller organisatören verkligen utnyttjar någons mark. Forsränningsverksamheten i forsränningsfallet skulle falla inom en sådan lags tillämpningsområde. En hotellverksamhet vars vinst inte nämnvärt bygger på tillgång till en viss grannes mark kanske faller utanför. Om hotellet däremot ligger precis vid ett särskilt attraktivt område, såsom en välskött privat strand, träffas verksamheten av bestämmelsen. Lagförslaget är bara en grov skiss men pekar ändå ut en tänkbar riktning om man vill komma till rätta med vinstproblemet.

Ett mindre ingripande lagförslag kommer från Bengtsson. Han skriver att *om* man vill begränsa det kommersiella utnyttjandet av allemansrätten vore en reglering i 7 kap. 1 § MB med följande lydelse tänkbar:

Naturen är tillgänglig för alla enligt vad som gäller om allemansrätten. Rätten får dock inte utnyttjas varaktigt eller intensivt i näringsverksamhet utan samtycke av den som äger eller annars innehar fastigheten [...].¹⁰⁵

Bengtsson menar att detta skulle vara i linje med Högsta domstolens dom i forsränningsfallet.¹⁰⁶ I det fallet låg verksamheten över toleransgränsen, det vill säga vad markägaren var skyldig att tåla på grund av allemansrätten. Men

---

¹⁰⁴ Westerlund (1995), s. 129.

¹⁰⁵ Bengtsson (2012), s. 102.

¹⁰⁶ Ibid.

en liknande verksamhet av mindre omfattning, som hamnar under toleransgränsen, skulle markägaren med Bengtssons lagförslag fortfarande behöva tåla.

LRF:s chefsjurist Fredrik Bonde vill också justera paragrafen i miljöbalken. Han önskar ett absolut förbud mot kommersiell verksamhet som kan åstadkommas genom att den nuvarande lydelsen i 7 kap. 1 § MB (som handlar om varsamhet och hänsyn i naturen) kompletteras med följande text: ”Organiserad kommersiell verksamhet på annans mark ingår inte i allemansrätten”.¹⁰⁷

Klas Sandell vill inte förbjuda kommersiell verksamhet på allemansrättens grund men föreslår att man ska kunna ställa särskilt höga krav på sådan verksamhet.¹⁰⁸ Det handlar därmed om förslag i linje med hovrättens uppfattning i försränningsfallet.¹⁰⁹ Sandell hänvisar härvid till förarbeten till miljöbalken, i vilka uttalanden av denna innebörd gjorts.¹¹⁰ Han skriver vidare:

Det förefaller mig mycket lämpligt, både i förhållande till markägarintressena där det faktum att andra personer tjänar pengar på ens fastighet ofta sticker i ögonen, men också i förhållande till allmänhetens betydligt mer skeptiska syn på allemansrätten som underlag för kommersiell verksamhet jämfört med ideell verksamhet, att tydligare knyta detta med extra höga krav till det kommersiella nyttjandet.¹¹¹

De extra höga kraven kan handla om att kräva kontakter med markägare och myndigheter, ”innan man t.ex. storskaligt börjar hyra ut kanoter i anslutning till ett visst vattendrag”.¹¹² Sandell anför alltså dels att det sticker i markägares ögon, dels allmänhetens negativa inställning till kommersiell allemansrätt. Påståendet ”det sticker i ögonen” har karaktären av ett känslouttryck. Det saknar den tyngd som ett principiellt grundat argument kan ha. Det är dock ofta på detta sätt markägares uppfattning återges. Men kanske är vad Sandell anför ett uttryck för en och samma rättsuppfattning hos såväl markägare som allmänhet, nämligen att ekonomisk exploatering av annans tillgång är särskilt ingripande i äganderätten.

Här har nämnts förslag på begränsningar av rätten att bedriva kommersiell verksamhet på allemansrättens grund, respektive särskilda krav på sådan verksamhet. Ett tredje sätt att angripa vinstproblemet, om man inte vill begränsa rätten till kommersiell verksamhet, är att införa något slags krav på ersättning från näringsidkare till markägare. Det kräver inte att man är överens politiskt om i vilken mån sådan verksamhet verkligen inkräktar på äganderätten. Argumentet kan vara pragmatiskt; acceptansen hos markägare för kommersiella friluftsansknutna aktiviteter på deras marker ökar om de får

---

¹⁰⁷ Sandell (2011), s. 95.

¹⁰⁸ A.a., s. 118.

¹⁰⁹ Se avsnitt 3.3.3 och 3.3.4 ovan.

¹¹⁰ Sandell (2011), s. 118. Se även prop. 1997/98:45 s. 304 samt SOU 1996:103, del 1, s. 324 f.

¹¹¹ Sandell (2011), s. 118.

¹¹² Ibid.

rätt till ersättning.¹¹³ Att hitta formerna för betalning och rätt nivå för en sådan ersättning är naturligtvis svårt. Möjligen skulle man kunna tänka sig ett slags organisation, motsvarande Stim på området för upphovsrätt till musik, som förvaltarde markägares rätt till betalning. Kommersiellt utnyttjande av annans mark inom ramen för allemansrätten skulle då kräva att man betalade ersättning till organisationen i fråga. Ersättningens storlek kunde vara uppdelad på olika nivåer beroende på verksamhetens slag och omfattning. Fördelen med ett sådant system skulle vara att den näringsidkare som vill nyttja andras marker slipper besväret att leta upp varje fastighetsägare och göra upp om betalningen.

Om man väljer att på ett eller annat sätt förbjuda kommersiellt utnyttjande av allemansrätten behöver man diskutera vilken sanktion som ska drabba den som överträder förbudet. Kriminalisering är förstås möjligt men kan tyckas väl långtgående, särskilt när verksamheten inte leder till några direkta skador. I försränningsfallet användes vitesförbud. Det får anses vara ett minimum att man förbjuder verksamhetsutövaren vid vite att fortsätta sin verksamhet, men rimligen bör något slags ersättning utgå till markägaren. Bengtsson diskuterar tänkbara sanktioner i relation till sitt lagförslag (se ovan):

Vad som bäst skulle stämma med argumentationen från markägarsidan skulle då vara en ersättningsskyldighet för obehörig vinst – det är ju just företagets vinst som anses stötande på det hållet, inte så mycket de begränsade skador som intrånget kan vålla.¹¹⁴

Han betraktar visserligen en sådan regel som teoretiskt tilltalande men olämplig på grund av svårigheterna att i praktiken klargöra vad ett företag har vunnit på att använda annans mark.¹¹⁵ Man måste instämma i attraktiviteten i en obehörig-vinst-regel från teoretisk synpunkt. Skadeståndsregler räcker inte till om man vill ersätta markägaren redan för nyttjandet av fastigheten, oberoende av skada. Det kan däremot en regel om obehörig vinst göra. Regeln skulle gå ut på att den som den som olovligen utnyttjar annans fastighet kommersiellt ska betala skälig ersättning till markägaren för bruket. En sådan regel skulle motsvara en tillämpning av bestämmelserna om obehörig vinst i Draft Common Frame of Reference (DCFR).¹¹⁶ Grundregeln i DCFR är denna: ”Om någon gör en obehörig vinst, som har samband med annans förlust, skall vinsten återgå till den andre”.¹¹⁷ Att nyttja en tillgång ses som en vinst enligt DCFR och att någon annan utnyttjar ens tillgångar ses på motsvarande vis som en förlust.¹¹⁸ När nyttjandet saknar rättsgrund betraktas vinsten som obehörig.¹¹⁹ Storleken på ersättningen till markägaren för den obehöriga vinsten kan beräknas på liknande sätt som i art. 5:103 (1) DCFR:

¹¹³ Jfr avsnitt 3.5.2.3 om motiven bakom en ersättning till fastighetsägare vid utvinning av mineraler.

¹¹⁴ Bengtsson (2012), s. 103.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Se bok VII DCFR. En fullständig och slutlig version av DCFR finns publicerad i von Bar och Clive (red.) (2009), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*. I denna publikation återfinns reglerna om obehörig vinst i vol. 4.

¹¹⁷ Bok VII, art. 1:101 (1). Översättning i von Bar och Swann (red.) (2010), s. 82.

¹¹⁸ Se bok VII, art. 3:101 (1) (c) och 3:102 (1) (c).

¹¹⁹ Jfr bok VII, art. 2:101 DCFR.

Vinstens värde i pengar utgörs av det belopp i pengar som en överlåtare och förvärvare av vinsten med en verklig avsikt att träffa en överenskommelse skulle lagligt ha avtalat som pris.¹²⁰

Bengtsson hänvisar inte till DCFR men skriver själv att ersättningen skulle kunna ”beräknas efter vad ett företag som det aktuella kan tänkas vara villigt att betala för bruket”.¹²¹ Skälig hyra, kort och gott.¹²² Leder brukandet dessutom till skador får skadeståndsrättsliga regler användas för att utkräva ytterligare ersättning. De av Bengtsson påtalade praktiska svårigheterna med att avgöra skäligt pris för utnyttjandet kvarstår men kan kanske minskas genom att ersättningsnivåer diskuteras i förarbetena till lagen om ersättning och att praxis med tiden får klargöra vad som är rimlig ersättning.

Dessa ovan angivna förslag handlar om vinstproblemets första aspekt, det vill säga åtgärder ägnade att tillfredsställa markägares ekonomiska intressen när deras mark utnyttjas av andra kommersiella aktörer. I följande avsnitt ska vi undersöka vinstproblemets andra aspekt. Det handlar då om verksamhet som går ut på att naturprodukter tillägnas i kommersiellt syfte.

3.5 Vinstproblemets andra aspekt

3.5.1 Inledning

Som vi såg i avsnitt 3.1 har legitimiteten i den kommersiella bärplockningen ifrågasatts. Att plocka naturprodukter i försäljnings- och vinstsyfte är en kommersiell aktivitet precis som vilken annan som helst. Därmed träffas även denna aktivitet av de argument och resonemang som redogjordes för i de föregående avsnitten. Men vid plockning av bär, svamp etc. tillkommer en aspekt, nämligen att fysiska ting av ekonomiskt värde tas från en fastighet och blir plockarens egendom.

Man kan se på bärplockningen som en förmögenhetsöverföring från fastighetsägaren till plockaren. Det blir då tydligt att bärplockningen i någon mån sker på fastighetsägarens bekostnad. Det kan i sin tur motivera en gräns för hur mycket som får plockas eller i vilka syften. Detta betraktelsesätt förutsätter dock att bären utgör fastighetsägarens egendom som utgångspunkt. Om de inte gör det innebär inte bärplockningen att fastighetsägaren blir av med något som tillhör honom eller henne. Av denna anledning behöver äganderätten till bären utredas, vilket ska göras här inledningsvis. I fortsättningen kommer jag dock huvudsakligen tala om ”naturprodukter”, eftersom bär inte är det enda som får plockas enligt allemansrätten. Blommor, svamp och kottar är ytterligare exempel.

---

¹²⁰ Översättning i von Bar och Swann (red.) (2010), s. 85.

¹²¹ Bengtsson (2012), s. 103.

¹²² Jfr NJA 1993 s. 13 och NJA 2007 s. 519.

3.5.2 Äganderätten till naturprodukter

3.5.2.1 Är naturprodukterna fastighetstillbehör?

Jordabalken (JB) inleds med konstaterandet att fast egendom är jord.¹²³ ”Jord” ska förstås i vid mening och avser de delar av jordytan som är under svensk jurisdiktion, vare sig det är fråga om fast (torr) mark eller mark täckt av vatten.¹²⁴ Förutom själva marken räknas vissa tillbehör till den fasta egendomen. 2 kap. 1 § första stycket JB tar upp de så kallade allmänna fastighetstillbehören.

Till en fastighet hör byggnader, ledningar, stängsel och andra anläggningar som har anbragts inom fastigheten för stadigvarande bruk, *på rot stående träd och andra växter*, naturlig gödsel. [Min kurs.]

På rot stående träd och andra växter är således fast egendom. Det uttryck som används i lagtexten inbjuder till att undersöka vilken växtlighet som utesluts från fastighetstillbehören och varför. Svampar utgör inte växter i strikt mening utan räknas som ett eget slags organismer. Vitlav (aktuellt i NJA 1986 s. 637) är inte heller en växt och saknar vidare rötter.¹²⁵ Såväl svampar som vitlav får likväl anses inkluderade i de allmänna fastighetstillbehören. Innebörden i uttrycket ”på rot stående träd och andra växter” är att växters karaktär av fast egendom består till dess växten skiljs från jorden eller roten.¹²⁶ Det är det direkta sambandet med jorden som gör att växtligheten hänförs till fastighetstillbehören.¹²⁷ Det saknas därmed skäl att skilja exempelvis svampar och lavar från annan växtlighet.

Det hade varit bekvämt, och naturligt enligt min mening, om man utifrån ett föremåls egenskap av tillbehör till *fastigheten* kunde dra slutsatsen att föremålet tillhörde *fastighetsägaren*, alltså var inkluderat i dennes äganderätt. Därom är dock inte alla eniga. Östen Undén har menat att bland annat vilda bär och blommor inte skall anses vara jordägarens tillhörighet. De utgör herrelös egendom.¹²⁸ Han skriver vidare:

Givetvis kan emot denna uppfattning ej åberopas föreskrifterna angående vad till fastighet är att hänföra, vari det stadgas att såsom tillbehör till jord betraktas bl.a. ”på rot stående träd och andra växter”. Syftet med föreskrifterna därom i 2:1 nya JB är ingalunda att ange hur långt jordäganderätten i allmänhet sträcker sig utan endast att draga en gräns mellan fast och lös egendom.¹²⁹

---

¹²³ 1 kap. 1 § JB.

¹²⁴ Prop. 1966:24 s. 8.

¹²⁵ www.ne.se. Se ”lavar”, ”fönsterlav”, ”eukaryota organismer” samt ”svampar”.

¹²⁶ SOU 1947:38, s. 87 och prop. 1966:24 s. 116.

¹²⁷ Prop. 1966:24 s. 13.

¹²⁸ Undén (1976), s. 73 ff.

¹²⁹ A.a., s. 75.

Med ett sådant synsätt går det inte heller av nuvarande reglering i jordabalken dra några säkra slutsatser om ett fastighetstillbehör tillhör fastighetsägaren.¹³⁰ I likhet med Undén menar Håstad att vilda bär och blommor utgör herrelös egendom. Enligt honom är det emellertid på grund av att dessa naturprodukter *inte* utgör fastighetstillbehör som de inte heller ska ses som fastighetsägarens egendom.¹³¹ Det verkar dock strida mot ordalydelsen i 2 kap. 1 § JB ("på rot stående träd och andra växter"), åtminstone beträffande blommorna. Bengtsson menar, med hänvisning till just tillbehörsregeln, att även vilda bär och blommor utgör fastighetsägarens egendom.¹³² Dessa tre uppfattningar om blommor och bär kan således sammanfattas enligt följande:

- *Undén*: Naturprodukterna är fastighetstillbehör men inte fastighetsägarens egendom.
- *Håstad*: Naturprodukterna är inte fastighetstillbehör och därför inte fastighetsägarens egendom.
- *Bengtsson*: Naturprodukterna är fastighetstillbehör och därför fastighetsägarens egendom.

Delade meningar råder således om naturprodukter är fastighetstillbehör och eventuellt därmed fastighetsägarens egendom. Det verkar inte heller finnas något prejudikat som klargör denna fråga, vilket i och för sig är naturligt. Problemet är teoretiskt, snarare än praktiskt. Syftet med reglerna i 2 kap. JB är bland annat att avgöra vad som *in dubio* ska anses ha ingått i ett fastighetsköp.¹³³ Ett praktiskt problem skulle kunna uppstå om en köpare av en fastighet utgår från och insisterar på att exempelvis en större mängd vildhallon på fastigheten ingick i köpet, men säljaren har passat på att plocka dessa innan frånträdet. Denna situation lär knappast förekomma i verkligheten.

3.5.2.2 Straffrättslig lagstiftning

Ett annat sätt att försöka besvara frågan om äganderätten till naturprodukterna är att söka ledning i straffrätten. En central bestämmelse för tolkningen av allemansrätten är 12 kap. 2 § andra stycket BrB:

Den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfålle, sten, grus, torv eller annat sådant, som ej är berett till bruk, dömes för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa.

---

¹³⁰ Jfr Stark (1979), s. 169, som skriver att bestämmelserna om fastighetstillbehör i 1-3 §§ JB utgår "från den tysta förutsättningen att föremålet och fastigheten är i samma ägares hand".

¹³¹ Håstad (2000), s. 43. Beträffande blommorna ska sägas att det inte är helt tydligt vad Håstad menar. Han har just talat om villebråd, vilda bär, svamp och blommor när han skriver att "*villebråd, bär etc.*" [min kurs.] inte utgör fastighetstillbehör. Utesluter han blommorna i den senare uppräkningsdelen för att inte ta ställning till om de är fastighetstillbehör?

¹³² Bengtsson (2015), s. 154, Bengtsson (2004), s. 59 och Bengtsson (1966), s. 107 f.

¹³³ Jensen (2008), s. 30. Ett annat syfte är att ge grund för hur fastighetsägarens borgenärsanspråk på att få tillgodogöra sig värdet av tillbehören ska bedömas.

Här nämns *inte* exempelvis bär, blommor eller svampar. Dessa produkter har ansetts tillåtna att plocka enligt allemansrätten.¹³⁴ Men vad gäller de naturprodukter som nämns ska alltså gärningsmannen vid *ringa brott* dömas för åverkan. Man har från lagstiftarens sida valt att i dessa fall bortse från gärningens egenskap av tillgrepp och endast se det som skadegörelse på skogen eller marken. Vid brott som inte är ringa kommer tillgreppsmomentet åter i förgrunden. Detta kommer till uttryck i 8 kap. 11 § BrB där det föreskrivs att om brottet inte är ringa ska gärningsmannen dömas för tillgreppsbrott enligt samma kapitel. Stöldansvar kan då aktualiseras.¹³⁵

För att dömas till ansvar för stöld krävs att gärningsmannen tagit ”vad annan tillhör”. Det står därmed klart att de naturprodukter som räknas upp i 12 kap. 2 § måste anses tillhöra markägaren. Vore egendomen att anse som herrelös skulle ansvar för stöldbrott vara uteslutet. I NJA 1986 s. 637 dömdes ett par personer för stöld som låtit skövla ett område på vitlav. Vitlav nämns inte uttryckligen i 12 kap. 2 § men ansågs omfattas av uttrycket ”annat sådant, som ej är berett till bruk” i samma paragraf.

Mot denna bakgrund kan konstateras att naturprodukter omnämnda och avsedda i 12 kap. 2 § andra stycket omfattas av fastighetsägarens äganderätt. Men beträffande de ur allemansrättsligt perspektiv viktiga produkterna blommor, bär, svamp och kottar ger denna straffrättsliga bestämmelse ingen vägledning. Emellertid kan man finna visst stöd i förarbetena till 8 kap. 11 § för att vad som växer på fastigheten generellt omfattas av fastighetsägarens äganderätt. Där framgår nämligen att kulturprodukter (odlade växter, grödor) på arrenderad mark i egenskap av fastighetens beståndsdelar anses omfattas av fastighetsägarens äganderätt till dess de skiljs från marken – först då blir de arrendatorns egendom.¹³⁶ Ett sådant synsätt borde innebära att även vilda växter m.m. anses som fastighetsägarens egendom till dess de plockas. Man kan nämligen fråga sig varför det skulle vara *mer* motiverat att se arrendatorns odlade växter som fastighetsägarens egendom jämfört med vilda växter.

3.5.2.3 Analogi: rätten till mineraler

I detta avsnitt ska äganderätten till föremål i naturen sättas i nytt ljus genom en jämförelse med hur man har resonerat om rätten till mineraler. Det handlar här om naturresurser under jord i stället för naturprodukter ovan jord. De principer som nämns i denna diskussion skulle kunna äga tillämpning även på frågan om äganderätt till blommor och bär etc.

Minerallagen reglerar utvinning av mineraler som anses betydelsefulla från industriell synpunkt. Dessa kallas koncessionsmineral. Övriga mineraler benämns markägarmineral.¹³⁷ Enligt 7 kap. 1-3 §§ har fastighetsägaren och innehavare av särskild rätt till fastigheten rätt till ersättning för den skada och

---

¹³⁴ Bengtsson (1966), s. 103 och NJA II 1949, s. 32.

¹³⁵ Se närmare NJA II 1949, s. 29 ff. och 42 f.

¹³⁶ NJA II 1949, s. 30 f.

¹³⁷ Prop. 2004/05:40, s. 29.

det intrång mineralutvinningen föranleder och innebär.¹³⁸ 2005 genomfördes en lagändring som gav fastighetsägaren rätt till ytterligare ett slags ersättning när mineralbearbetning sker på dennes mark, nämligen en och en halv promille av det beräknade värdet av de mineral som uppfordras inom koncessionsområdet varje år.¹³⁹ Det är alltså fråga om ersättning för mineralen i sig. Lagändringen föregicks av diskussioner om äganderätten till mineralerna. Utredningen skrev att

[e]tt argument för att markägaren skall erhålla ersättning för mer än den skada och det intrång mineralutvinningen medför på hans fastighet är att mineralen är en del av fastigheten och att mineralutvinningen alltså medför att fastighetsägarens egendom tas i anspråk.¹⁴⁰

Utredningens uppfattning var att en fastighet sträcker sig i djupled ned till jordens medelpunkt. Materia i marken är därmed en del av fastigheten och fastighetsägarens egendom. Det saknades enligt utredningen härvid bärande skäl att se annorlunda på koncessionsmineral. Enligt en annan uppfattning var koncessionsmineralen att betrakta som herrelös egendom. Mot detta synsätt anförde utredningen att det var ”svårt att se varför just koncessionsmineral skulle utgöra herrelös egendom, medan den som vill ta i anspråk t ex en vacker och värdefull granitsort på annans fastighet säkert inte kan åberopa samma princip”.¹⁴¹ Då även koncessionsmineralen ansågs utgöra fastighetsägarens egendom var minerallagstiftningen att betrakta som en statens inskränkning av ägarens rätt att förfoga över denna egendom, inte en begränsning av äganderätten i sig.

Regeringen var inte beredd att instämma i utredningens bedömning av äganderätten till koncessionsmineral utan lämnade den frågan öppen. Samtidigt uttalade regeringen att ”[m]er än 99 procent av den svenska berggrunden utgörs av mineral som tillhör markägaren”.¹⁴² Härmed avsågs alltså de mineraler som inte omfattas av minerallagen. Beträffande fastighetens vertikala utsträckning menade regeringen att denna är begränsad men ansåg samtidigt att det saknades hållpunkter för att avgöra var gränsen i höjd- och djupled närmare bestämt går. Bland annat i syfte att uppnå en bredare acceptans för att fastigheter tas i anspråk för gruvdrift infördes ändå i minerallagen en ersättning till fastighetsägaren, grundad på värdet av den mineral som uppfordrats inom koncessionsområdet.¹⁴³

Vi återkommer till parallellen mellan mineraler och allemansrättsligt tillgängliga naturprodukter i senare avsnitt.

---

¹³⁸ Se 7 kap. minerallagen samt Delin (1996), s. 139.

¹³⁹ Se 7 kap. 7 § minerallagen.

¹⁴⁰ SOU 2000:89, s. 195.

¹⁴¹ SOU 2000:89, s. 196.

¹⁴² Prop. 2004/05:40, s. 29.

¹⁴³ Prop. 2004/05:40, s. 62.

3.5.2.4 Efter att naturprodukterna plockats

Vad händer då när naturprodukter plockas? För det första utgör de åtminstone från detta ögonblick lös egendom. Enligt Håstad har bären aldrig utgjort fast egendom. Om bären däremot ses som fastighetstillbehör i utgångsläget blir de i vart fall vid plockningen lös egendom. Som ovan nämnts är detta följderna av att det direkta sambandet med jorden bryts. Rekviritet ”på rot stående...” är inte längre uppfyllt. När ett bär plockas står visserligen busken kvar men bäret tappar sin anknytning till jorden.

För det andra innebär plockandet att en äganderättsövergång eventuellt äger rum. Oavsett om naturprodukterna hade någon ägare före plockningen blir de plockarens egendom i och med plockandet.¹⁴⁴ Hur man ska beskriva denna äganderättsövergång teoretiskt är inte helt klart. Förvärv av äganderätt brukar beskrivas ske genom laga fång.¹⁴⁵ Om naturprodukterna före plockningen är herrelösa är det naturligt att beskriva plockningen av dem som äganderättsförvärv genom ockupation. Så beskriver exempelvis Håstad saken.¹⁴⁶ Även enligt Sandra Friberg förvärvas naturprodukterna genom ockupation men detta menar hon gäller även om de utgör fastighetsägarens egendom som utgångspunkt.¹⁴⁷ Ett annat sätt att se på saken skulle vara att betrakta plockningen som en form av exstinktivt fång, där plockaren förvärvar äganderätt från ursprunglige ägaren oberoende av dennes vilja (jämför godtrosförvärv). Som en sista möjlighet skulle man kunna hävda att plockaren inte förvärvar full äganderätt, utan endast något slags förfoganderätt till bären, svampen etc. De två senare synsätten återfinns inte såvitt jag känner till i litteraturen, men jag nämner dem eftersom det allemansrättsliga förvärvet av naturprodukter inte är särskilt lätt att placera in i det teoretiska ramverk som utgörs av doktrinen om laga fång.

Den som plockar något som inte är tillåtet att plocka förvärvar naturligtvis ingen äganderätt till det som plockats.

3.5.2.5 Slutsatser och kommentarer i äganderättsfrågan

Efter den föregående genomgången kan konstateras att det råder delade meningar om äganderätten till naturprodukter, särskilt vad gäller de som får plockas enligt allemansrätten. För att det ska vara meningsfullt att diskutera legitimiteten i kommersiell plockning av naturprodukter bör en förutsättning vara att vilda blommor och bär etc. kan anses vara fastighetsägarens egendom i utgångsläget. Är naturprodukterna i stället herrelösa, det vill säga ingens egendom, kan det knappast vara någon enskilds (exempelvis markägarens) sak att bestämma hur mycket eller i vilka syften bär m.m. får plockas – för vad skulle en sådan bestämmanderätt grundas på? Är blommorna och bären

---

¹⁴⁴ Bengtsson (2004), s. 59.

¹⁴⁵ Se Håstad (2000), s. 43 ff. om laga fång.

¹⁴⁶ Ibid. F.ö. ansåg även John Locke att bär tillfaller den som plockar dem, se Åhman (2000), s. 56.

¹⁴⁷ Se Fribergs kommentar till 12 kap. 2 § BrB på Lexino (www.karnovgroup.se).

herrelösa finns det inget markägarentresse som hotas när de plockas. Med ett sådant synsätt blir allemansrätten som rättslig grund irrelevant för själva plockningens del. Dess enda funktion är att utgöra stöd för att få tillträde till annans mark. Väl där kan man plocka bären, svampen etc. i enlighet med den princip som säger att herrelöst gods kan fritt ockuperas. Är naturprodukterna däremot tillhöriga någon annan krävs något ytterligare stöd för att få plocka dem; då behövs allemansrätten.

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att naturprodukterna omfattas av markägarens äganderätt. Deras nära anknytning till jorden gör det rimligt att låta dem innefattas i jordäganderätten. Det ger också ett mer koherent äganderättsbegrepp. Precis som utredningen bakom mineralersättningsreformen hade svårt att se varför granit men inte koncessionsmineral skulle innefattas i äganderätten har jag svårt att se varför nötter och ollon skulle vara markägarens egendom men inte blommor och bär.

Om man instämmer i min bedömning av äganderätten till dessa naturprodukter kan man också se att det finns en principiellt intressant frågeställning som har att göra med i vilka syften och i vilken omfattning det ska vara tillåtet att plocka dessa utan markägarens tillstånd. Vi ska i följande avsnitt undersöka ett rättsfall som berör dessa frågor.

3.5.3 Vitlavplockarfallet (NJA 1986 s. 637)

Vitlavplockarfallet (NJA 1986 s. 637) är ett av få rättsfall som har en konkret allemansrättslig fråga i centrum för den rättsliga prövningen, i detta fall frågan om vitlav ingår i den grupp naturprodukter man får plocka utan lov från markägaren. I denna uppsats är inte denna fråga i sig det intressanta utan snarare resonemangen bakom den slutsats domstolarna drog. Vi närmar oss rättsfallet utifrån frågeställningen hur man ska se på en överföring av ekonomiskt värdefulla naturprodukter från markägaren till plockaren.

Omständigheterna i målet var att de tilltalade, Lars och Britt-Marie, hade organiserat plockning av vitlav, på mark som tillhörde annan, och därvid tillägnat sig omkring 1 300 lådor á 15 liter. Om lådorna fylldes handlade det alltså om närmare 20 000 liter vitlav. Enligt tingsrätten gav utredningen vid handen ”att de mängder vitlav som plockades vida överstiger vad enskilda människor kan antagas behöva för privat bruk”, en bedömning som det förefaller svårt att ha några invändningar emot. Lars och Britt-Marie bedrev rörelse i aktiebolagsform i vilken de sålde blommor, bär och rotfrukter, och det var i denna rörelse laven var tänkt att användas. Enligt uppgift i målet var försäljningspriset i 1983 års julhandel 4,50 kr för ca en liter vitlav.¹⁴⁸

De tilltalade fälldes till ansvar för stöld i samtliga instanser (det var dock endast Lars som tog saken till Högsta domstolen). Tingsrätten gjorde först

---

¹⁴⁸ Tingsrätten beskriver användningsområdet för vitlav vara dels som kreatursfoder och föda åt renar, dels (numera) som prydnad i kransar och ljusstakar.

den biologiska bedömningen att lavar är någonting annat än svampar. Underförstått kan man därför inte hänvisa till rätten till svampplockning som grund för att plocka lav. Vidare konstaterade tingsrätten att det är tillåtet enligt allemansrätten att plocka till exempel bär och svamp, men inte att ta grenar från växande träd. Skillnaden var att plockning av bär och svamp, rätt utförd, inte innebär någon ekonomisk skada eftersom dessa naturalster nyproduceras. Ett träd, å andra sidan, kan få en rötskada om en gren tas på fel sätt. Hur ska man då se på vitlav? Tingsrätten menade att plockning av vitlav i aktuell omfattning ”medför skada för markägaren på grund av att laven har ett ekonomiskt värde och genom att ingreppet försämrar markens godhet och därmed på sikt kan minska markägarens utbyte av den växande skogen”. Därför var ”den påtagliga plockningen” inte tillåten utan markägarens lov. Hovrätten instämde i tingsrättens bedömning.

Högsta domstolen tog sin utgångspunkt i det relevanta lagrummet, 12 kap. 2 § BrB.¹⁴⁹ Vitlav ansågs innefattas i gruppen av naturprodukter som man inte får plocka utan lov. Att bär och svamp är tillåtna att plocka menade Högsta domstolen hade sin grund i bland annat att man ansett dessa alster sakna egentligt ekonomiskt värde (traditionen av att plocka dem var en annan anledning). Vitlav, däremot, ”kan ofta hopsamlas i stora mängder på relativt kort tid och med avsevärd ekonomisk vinning”. Det ansågs tala för att vitlav inte skulle få plockas utan lov från markägaren. Andra omständigheter som talade för samma slutsats hade med skaderisker och återväxten att göra. Plockning i ringa omfattning fick dock anses tillåtet, liksom det ”inte rimligen kan medföra ansvar att i skog och mark ta exempelvis enstaka stenar eller gräs i obetydlig omfattning”. Högsta domstolen anförde slutligen:

I målet är fråga om ett olovligt plockande av vitlav i stor omfattning och till ett betydande ekonomiskt värde. Därtill kommer att den plockning Lars P organiserat närmast framstår som en skövling av ett sammanhängande område med en friläggning av stora jordtytor som följd. Lars P:s gärning är därför att bedöma som stöld.

I bedömningen hos samtliga instanser ingick alltså hänsynstaganden till såväl skaderisker som markägarens ekonomiska intresse. Beträffande den ekonomiska aspekten kan man sammanfattningsvis av domen dra slutsatsen att produkter av något ekonomiskt värde i princip inte ska få plockas utan markägarens lov och särskilt inte i större omfattning. Ju mer omfattande plockningen är, desto större ekonomisk skada för markägaren och desto större anledning för domstolen att sätta stopp. Vi ska titta närmare på frågan om naturprodukters ekonomiska värde i nästa avsnitt.

3.5.4 Naturprodukters ekonomiska värde

I 12 kap. 2 § andra stycket BrB räknas upp vad man inte får ta utan lov: ”växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle, sten, grus, torv eller annat sådant,

---

¹⁴⁹ Bestämmelsen och dess relation till stöldbrott har redogjorts för ovan i avsnitt 3.5.2.2.

som ej är berett till bruk”. Bestämmelsen motsvarar till stor del liknande regler i 1864 års strafflag. Bakom uppräkningsen av de nämnda naturprodukterna ligger, precis som Högsta domstolen nämnde i vitlavplockarfallet, bland annat en tanke om att dessa har ett ekonomiskt värde för markägaren, till skillnad från de produkter som inte räknats upp (främst bär, blommor, svamp och kottar). Därutöver har som skäl för den valda avgränsningen åberopats traditionen av att tillåta till exempel bärplockning samt att bär och svamp blir bättre utnyttjade om de får plockas av var och en.¹⁵⁰ Värdet för markägaren kan knappast längre motivera att man förbjuder plockning av exempelvis löv, bast, ollon och koda. Därvid har bestämmelsen förmodligen blivit obsolet.¹⁵¹ Å andra sidan har i rättspraxis pekats ut ytterligare produkter som ansetts förbjudna att plocka på grund av deras värde. Förutom vitlav kan nämnas tång, grå renlav samt grönmosa.¹⁵²

Som en allmän princip gäller alltså att ju högre ekonomiskt värde för markägaren, desto större skäl att förbjuda fri plockning av en viss produkt. Vilken betydelse har detta för frågan om den kommersiella bärplockningen? När naturprodukter kan anses ekonomiskt värdefulla blir det intressant att fundera på vem som äger rätt att realisera dessa värden genom plockning och försäljning. Utredningen bakom mineralersättningsreformen skrev att i ”själva verket får mineralersättningsreformens reglering ses som ett undantag från en allmän princip, att det är markägaren som ekonomiskt får tillgodogöra sig naturresurserna på den egna fastigheten”.¹⁵³ Om det hade funnits samma lönsamhet i bärplockningen vid tillkomsten av 1864 års strafflag som det finns idag är det tänkbart att bär hade funnits med i uppräkningsen över saker som man inte fick plocka. Lagberedning skrev i sitt förslag till jordabalk 1909 följande angående att strafflagen inte nämnde vilt växande blommor, örter, bär eller svamp:

Utan tvivel hvilar denna strafflagens tystnad på antagandet, att dylika naturalster icke representera något egentligt värde och att det därför bör stå en hvar öppet att göra sig dem tillgodo. I fråga om vilda blomster och örter är antagandet allt fortfarande i hufvudsak riktigt [...] Annorlunda förhåller det sig med de vilda bären. Lättade kommunikationer och därmed ökad möjlighet för en lönande afsättning hafva åt vissa af de vilda bären, särskildt lingonen, gifvit ett värde, som man vid tiden för strafflagens tillkomst icke kunde ana.¹⁵⁴

Bären hade alltså kring förra sekelskiftet fått ett ekonomiskt värde som de tidigare inte hade haft. Då var det framförallt lingon som plockades i betydande omfattning.

Några siffror som belyser omfattningen av bärplockningen kan vara på sin plats. År 1903 exporterades över 10 000 ton lingon.¹⁵⁵ Idag verkar det vara blåbär som plockas i störst mängd. Enligt en rapport plockades 2012 närmare

¹⁵⁰ Bengtsson (1966), s. 103.

¹⁵¹ Bengtsson (2015), s. 154.

¹⁵² Se NJA 1891 s. 400 (tång), SvJT 1924 ref. 17 (s. 25) (grå renlav, benämns renmosa) samt SvJT 1924 ref. 30 (s. 42) (grönmosa); Bengtsson (1966), s. 104.

¹⁵³ SOU 2000:89, s. 198.

¹⁵⁴ Lagberedningens förslag till jordabalk III (1909), s. 106 f.

¹⁵⁵ Livsmedelsföretagen (2013), s. 4 (www.livsmedelsforetagen.se).

11 000 ton blåbär i Sverige, varav 9 000 ton exporterades.¹⁵⁶ Enligt en annan rapport plockades 2013 omkring 15 000 blåbär och lingon bara i Norr- och Västerbotten, varav 7 500 ton gick direkt till export, utan någon föregående resning eller förädling i regionen.¹⁵⁷ Det är oklart hur stora belopp denna bärindustri omsätter. En enskild bärplockare kunde 2015 få omkring 10-25 kr per kilo blåbär och 8-20 kr per kilo lingon.¹⁵⁸

Detaljerna här spelar mindre roll. Det intressanta är att det förekommer en ganska omfattande bärplockning i kommersiella syften, en typ av aktivitet som inte förekom vid den tidigare strafflagens tillkomst. I någon mån gäller detsamma beträffande svampplockning. På hemsidan ”Lantbruk och Skogsland” kan man läsa om en person som plockade 51 kg trattkantareller en helg och sålde dem till en närliggande ICA-butik för 4 000 kr.¹⁵⁹ Man kan knappast längre säga att ”dylika naturalster icke representera något egentligt värde”, såsom läget var vid förra strafflagens tillkomst.¹⁶⁰ Å andra sidan belyser siffrorna över bärplockningens omfattning att denna inte har förändrats jättemycket under de senaste hundra åren.

Innan vi går vidare till en diskussion om eventuella behov av förändringar på området för kommersiellt tillägnande av naturprodukter ska vi göra en kort utblick på det skatterättsliga området.

3.5.5 Skatterättslig lagstiftning

En intressant sak är att inkomster från försäljning av vilt växande bär, svamp och kottar upp till 12 500 kr per år är skattefria, enligt 8 kap.

28 § inkomstskattelagen (IL). I denna lag har således en till synes kommersiell verksamhet med tydlig koppling till allemansrätten ett slags erkännande. Samtidigt finns några viktiga förutsättningar för att skattefrihet ska gälla.¹⁶¹ För det första måste den skattskyldige ha plockat naturprodukterna själv. Inkomsterna är därmed inte skattefria om plockningen skötts av exempelvis anställda bärplockare.¹⁶² För det andra gäller att plockningsverksamheten i sig inte får utgöra näringsverksamhet. Om själva plockningsverksamheten uppfyller kriterierna för näringsverksamhet gäller inte skattefrihet.¹⁶³ Näringsverksamhet i denna mening handlar om förvärvsverksamhet som bedrivs yrkesmässigt och självständigt, vilket bland annat innebär att den bedrivs varaktigt och med vinstsyfte.¹⁶⁴ För det tredje får inte ersättningen utgöra lön eller liknande förmån i

---

¹⁵⁶ A.a., s. 5.

¹⁵⁷ Uddstål (2014), s. 23 (www.barkraft-sik.se).

¹⁵⁸ Dessa kilopräs är vad ett visst företag betalade till sina anlitade bärplockare. Se artikeln ”Mycket förebyggande arbete” på www.krav.se.

¹⁵⁹ Se artikeln ”En högst kommersiell svamptur” (2011) på www.lantbruk.com.

¹⁶⁰ Lagberedningens förslag till jordabalk III (1909), s. 106.

¹⁶¹ Se 8 kap. 28 § IL.

¹⁶² Se RÅ 2003 ref. 89.

¹⁶³ SOU 1997:2 del II, s. 76 f.

¹⁶⁴ 13 kap. 1 § IL samt Baekkevolds kommentar till detta lagrum på Lexino (www.karnovgroup.se).

inkomstslaget tjänst. De kommersiella inslagen i verksamheten är därmed högst begränsade.

Reglerna, som först infördes i kommunalskattelagen 1981, motiverades bland annat av att ”en skatteförmån av förevarande art kan vara ägnad att främja tillvaratagandet av viktiga naturtillgångar”.¹⁶⁵ Samma skäl anfördes när bestämmelsen utvidgades 1989 till att också omfatta kottar (tidigare gällde skattefriheten endast bär och svamp). Insamlingsbehovet av kottar var stort. Skogsnäringen befarades påverkas negativt om ingenting gjordes för att råda bot på det allvarliga problemet med brist på hårdigt frö- och plantmaterial, särskilt i Norrlands inland.¹⁶⁶

Argumentationen från 80-talet låter som ekon av vad lagutskottet anförde redan 1899. Då diskuterades ett allmänt förbud mot bärplockning, ett förslag lagutskottet inte ville tillstyrka:

Från nationalekonomisk synpunkt skulle derjemte det ifrågasatta förbudet kunna medföra en beaktansvärd förlust, i ty att de vilda bären skulle derefter å de flesta ställen antingen alldeles icke eller åtminstone i väsentligt mindre utsträckning, än nu sker, tillvaratagas.¹⁶⁷

När regeringen 1981 beslutade om skattelättnader menade föredragande statsrådet att inkomster från bärplockning, kanske främst på grund av allemansrätten, intar en särställning som motiverar särskilda skatteregler.

Mot denna bakgrund skulle man kunna hävda att [bärplockningssystemet] saknar de normala ekonomiska inslag som kännetecknar annan inkomstgivande verksamhet. Man får också vid en bedömning beakta att man i praktiken ofta sett bärplockningen som en hobbybetonad verksamhet och därför skattefri. [...] Ett riktmärke bör vara att söka undanta från beskattning inkomster som kan uppkomma vid sådan bärplockning som får sägas ha karaktären av en mer tillfällig och begränsad extrasystem. Om däremot bärplockningen får en sådan omfattning att den kan sägas drivas i rörelsebetonade former, måste andra överväganden göras.¹⁶⁸

Regeringen bestämde 5 000 kr per år som gräns för skattefriheten, vilket någorlunda väl motsvarar dagens gräns på 12 500 kr.¹⁶⁹ Därmed avsåg man uppnå en stimulanseffekt utan att mer betydande belopp undantogs beskattning.¹⁷⁰

Från denna skatterättsliga lagstiftning kan man notera ett par saker. För det första utgår den ifrån att bärplockning är en legitim allemansrättslig verksamhet, vilket i och för sig är okontroversiellt. Mer intressant är att plockning för försäljning ses som i huvudsak en hobbyverksamhet. I sådan

---

¹⁶⁵ SkU 1980/81:50, s. 14.

¹⁶⁶ Prop. 1988/89:57, s. 6.

¹⁶⁷ LU 1899:12.

¹⁶⁸ Prop. 1980/81:139, s. 15 f.

¹⁶⁹ 5000 kr 1981 motsvarar 14 078 kr idag enligt SCB:s prisomräknare (www.sverigeisiffror.scb.se).

¹⁷⁰ Prop. 1980/81:139, s. 16.

verksamhet saknas vinstsyfte.¹⁷¹ Man betraktar således själva plockningen i sig – själva aktiviteten i skogen eller var den annars äger rum – som huvudsyftet med verksamheten. Huruvida försäljningen av det som plockats inbringar vinst ses som underordnat. Man kan jämföra detta med Åslunds två spår i allemansrätten. Bärplockning som hobby kan sägas följa rekreationsspåret medan bärplockning i syfte att få en inkomst följer nyttospåret. De ifrågavarande skattereglerna ger oss därmed inte skäl att tro att lagstiftaren accepterat kommersiell bärplockning som en del av allemansrätten. Bedrivs verksamheten varaktigt och med vinstsyfte ger den ingen skattelättnad. Detsamma gäller om ersättningen från verksamheten utgör ”lön eller liknande förmån i inkomstslaget tjänst”.¹⁷² Skattereglerna är visserligen inte avsedda att avgöra några allemansrättsliga frågeställningar; man kan därför inte säga att lagstiftaren markerar mot kommersiell bärplockning som någon i allemansrättsligt hänseende otillåten aktivitet. Men reglerna utgör alltså inte heller något positivt stöd för en motsatt tolkning.

3.5.6 Behov av åtgärd?

Vi har ovan sett en princip som kommit till uttryck i lagstiftning och rättstillämpning av innebörd att det primärt är markägarens sak att bestämma över ekonomiskt värdefulla naturprodukter på den egna marken. Den motsatta sidan av saken är ”att staten inte försvarar markägarens rätt till sådant som helt saknar ekonomiskt värde”.¹⁷³ Men även beträffande sådant som har ekonomiskt värde (bär, svamp, kottar) har markägaren fått vidkännas inskränkningar i sin äganderätt. Ett motstående intresse är att naturresurser tas tillvara, vilket blir ett nationalekonomiskt argument för att låta människor få plocka bär m.m. oberoende av markägarens vilja. Det bör då samtidigt noteras att nationalekonomiska argument kan tala även för den motsatta ståndpunkten, det vill säga att markägaren ska få behålla bestämmanderätten. I 1909 års förslag till ny jordabalk anfördes att ”från nationalekonomisk synpunkt torde det vara att antaga, att genom häfvande af jordägarens rätt en väl ordnad export snarare skulle befordras än genom att lämna hela skörden af bär till skövling af den förstkommande”.¹⁷⁴ Lars Hultkrantz menar att det faktum att allemansrätten är gratis leder till såväl överutnyttjande som underinvesteringar. Han tar hjortronplockning i tätort som exempel, där det kan råda konkurrens om naturresurserna. Det leder till att hjortronen plockas som kart, alltså omogna. Hjortronen hade fått ett högre värde om de hade fått mogna ytterligare någon tid.¹⁷⁵ Hade ägaren haft bestämmanderätt över hjortronen hade denne kunnat sälja exklusiv tillgång till hjortronen. Ett exportföretag hade kunna köpa antingen hela marken eller endast plockningsrätten, låta hjortronen mogna klart och sedan plocka och exportera dem till ett högre värde. Samtidigt kanske detta bara är ett teoretiskt problem

---

¹⁷¹ Se Andersson, Saldén Enérus och Tivéus (2016), kommentar till 12 kap. 37 § IL på Zeteo (www.zeteo.wolterskluwer.se.)

¹⁷² 8 kap. 28 § IL.

¹⁷³ Hultkrantz (1994), s. 759.

¹⁷⁴ Lagberedningens förslag till jordabalk III (1909), s. 110.

¹⁷⁵ Hultkrantz (1994), s. 761.

som saknar praktisk relevans. En rapport från Livsmedelsföretagen, som hänvisats till ovan, uppger att det endast är någon enstaka procent av den totala mängden bär som plockas varje år.¹⁷⁶ Det innebär å andra sidan att problemet med underinvesteringar framträder klarare. ”Det nollpris som följer av fritt tillträde ger obefintlig lönsamhet för de investeringar som skulle ha krävts för att förbättra eller utöka tillgången, eller mildra effekterna av överutnyttjande”.¹⁷⁷ Det kan handla om investeringar som skulle göra det lättare och mer attraktivt att plocka bär, till exempel vägar, parkeringsplatser, framtagande av kartor med uppgifter om bra bärställen etc. Således finns det nationalekonomiska argument både för och emot en fri bärplockningsrätt.

Förutom dessa nationalekonomiska argument har traditionen åberopats som argument för fri bärplockning. Traditionen kan vara ett skäl att beakta för lagstiftaren men även för domstolar i sin rättstillämpning, om traditionen bär sedvanerättens prägel. Bärplockningstraditionen är naturligtvis stark beträffande plockning för eget bruk, men även plockning för försäljning har förekommit länge.¹⁷⁸ I avsnitt 3.5.4 redovisades några siffror över bärexport sedan början av 1900-talet. Då, i början av förra seklet, verkar det ha varit vardagsnyttan (enligt Åslunds terminologi) med bärplockningen som motiverade att plockning på annans mark var tillåtet. Plockningen kunde anses vara en viktig inkomstkälla för fattiga.¹⁷⁹ Att bärplockning för försäljning tilläts under det tidiga 1900-talet innebar därför knappast att man öppnade upp för näringsverksamhet på allemansrättens grund i största allmänhet. Snarare var det fråga om att tillfredsställa fattigas grundläggande behov av en inkomst, närmast ett slags socialt stöd. Den fattiga befolkningen hade blivit drabbad på ett oacceptabelt sätt om de hade förbjudits att plocka bären, samtidigt som den ekonomiska förlusten för markägaren ansågs vara högst begränsad.¹⁸⁰

Man kan på goda grunder fråga sig om de skäl som förr legitimerat traditionen av kommersiell bärplockning är lika starka idag. Utgör sociala hänsyn fortfarande ett giltigt argument för att tillåta detta? Bengtsson menar att ”plockning knappast uppfattas som i första hand en inkomstkälla för fattigt folk” idag.¹⁸¹ Åslund håller inte med utan skriver att det torde ”även idag finnas människor som plockar bär för sitt uppehälle”.¹⁸² Enligt Livsmedelsföretagen har den svenska bärindustrin blivit alltmer beroende av utländska bärplockare till följd av att förbättrade ekonomiska förutsättningar i Sverige minskat intresset för kommersiell bärplockning hos befolkningen.¹⁸³ Förmodligen är det dessa utländska bärplockare Åslund tänker på. Livsmedelsföretagens påstående stärker intrycket av att den svenska traditionen av kommersiell bärplockning har sin bakgrund och förklaring i de sämre ekonomiska förhållanden som tidigare rått i vårt land.

¹⁷⁶ Livsmedelsföretagen (2013), s. 6 (www.livsmedelsforetagen.se).

¹⁷⁷ Hultkrantz (1994), s. 762.

¹⁷⁸ Håstad (2012), s. 90.

¹⁷⁹ Åslund (2008), s. 230 ff; Lagberedningens förslag till jordabalk III (1909), s. 108 ff.

¹⁸⁰ Lagberedningens förslag till jordabalk III (1909), s. 108 ff.

¹⁸¹ Bengtsson (1999), s. 38.

¹⁸² Åslund (2008), s. 232.

¹⁸³ Livsmedelsföretagen (2013), s. 5 (www.livsmedelsforetagen.se).

Såväl de nationalekonomiska som de sociala skälens tyngd kan diskuteras. Om man finner dem väga lätt finns det skäl att ingripa mot den rådande ordningen som tillåter kommersiell plockning av naturprodukter i viss utsträckning. Utgångspunkten är att naturprodukterna innefattas i fastighetsägarens äganderätt samt att markägaren principiellt äger rätten till den avkastning fastigheten kan ge. Var den allemansrättsliga gränsen går idag, *de lege lata*, är inte klart. Enligt Bengtsson lär det inte finnas något hinder mot att plocka bär i stor skala med maskinell utrustning, såvida inte plockningen leder till skador på marken eller olägenheter för markägaren.¹⁸⁴ Enligt Ahlström, som hänvisar till vitlavplockarfallet, anses plockning ”i stor skala i kommersiellt syfte av annat än bär och svamp” inte ingå i allemansrätten.¹⁸⁵ Kanske bör man även se kommersiell kottplockning som en tillåten verksamhet, mot bakgrund av skattereglerna, men man bör härvid tänka på att lagstiftaren sett kottplockning som i huvudsak en hobbyverksamhet samt att det finns en beloppsgräns för hur mycket som får plockas och säljas skattefritt (12 500 kr per år).

Några förslag på hur man kan reglera rätten till plockning av naturprodukter ska diskuteras i nästa avsnitt. Utgångspunkten för förslagen är att det finns ett önskemål om att minska eller sätta stopp för det kommersiella utnyttjandet av rätten att plocka naturprodukter utan markägarens lov.

3.5.7 Åtgärdsförslag

Sandell har föreslagit att naturalster bara ska få plockas för enskilt bruk. Som bakgrund till förslaget anför han dels att detta blivit en stor konfliktorsak under senare år, dels att det är något i principiellt hänseende utmärkande för sådan verksamhet att naturresurser försvinner. En jämförelse kan göras med fågelskådning – utbudet av upplevelsen att titta på en havsörn minskar inte bara för att flera personer tittar på samma havsörn.¹⁸⁶ Det senare argumentet, att naturresurserna försvinner, väger naturligtvis särskilt tungt beträffande sådana naturalster som har långsam återväxt. Det var en av anledningarna till att vitlav ansågs som något otillåtet att plocka utan markägarens lov.¹⁸⁷ Men även relativt snabbväxande naturprodukter som bär och svamp försvinner varje gång de plockas. Varje skörd har ett ekonomiskt värde som markägaren går miste om när någon annan plockar dem. Att markägaren kanske ändå inte velat plocka dem hindrar inte att det är fråga om en förmögenhetsöverföring varje gång naturprodukterna plockas av någon annan.

Även Westerlund föreslår en regel om plockning för eget bruk med följande lydelse: ”När naturen inte skadas därav får envar plocka vilda växter, bär och svamp samt andra förnybara naturalster för personligt bruk förutsatt att inte

---

¹⁸⁴ Bengtsson (2004), s. 59.

¹⁸⁵ Ahlström (2008), s. 44.

¹⁸⁶ Sandell (2011), s. 119.

¹⁸⁷ NJA 1986 s. 637.

annan lag hindrar”.¹⁸⁸ Han föreslår dock även att i den mån lokal sedvänja medger det ska tagande av naturalster för egen försäljning vara tillåtet.¹⁸⁹ Om man lagstiftar om allemansrätten bör enligt min mening alla hänvisningar till lokala sedvänjor undvikas. Det leder bara till osäkerhet och svårare tvistlösning när bevisning behöver föras om sedvänjans innebörd. Allemansrätten lider redan av oklarhet på många områden och eventuell lagstiftning bör därför präglas av tydlighet.

Ett problem med en regel om att plockning är tillåten endast för personligt bruk är hur man ska kunna avgöra i vilket syfte plockning sker. Om man inte vill behöva utreda syftet skulle man kunna utforma lagen så att den tar sikte på plockningens omfattning i stället. Plockning för personligt bruk bör i regel vara liktydigt med plockning i mindre omfattning. I kapitel 2 citerades regeln från från Skånelagen enligt vilken den som var på genomfart genom annans skog ägde rätt att ”samla så många nötter, som han knäcker där, och föra bort sin hatt full eller sina handskar fulla”. Idag kanske det vore lämpligare att bestämma plockningsrättens omfattning i antal liter.¹⁹⁰ Enligt dansk rätt gäller att plockning av naturprodukter är tillåtna ”i begrænset omfang til privat brug”.¹⁹¹ Här gäller således en begränsning av såväl i vilket syfte som i vilken omfattning plockning är tillåtet. Plockning i förvärvssyfte är inte tillåtet utan ägarens tillåtelse.¹⁹²

Om man önskar tillgodose de nationalekonomiska intressen som ligger bakom de skatterättsliga reglerna som redogjordes för ovan, kanske man vill tillåta en något mer omfattande plockning än plockning endast för privat bruk. Man skulle då helt enkelt kunna följa den skatterättsliga regleringen och tillåta plockning av naturprodukter för försäljning upp till 12 500 kr per år. För att motverka mer renodlad kommersiell verksamhet utan markägarens tillåtelse skulle man kunna följa de avgränsningar som gjorts i 8 kap. 28 § IL. Därmed skulle exempelvis krävas markägarens tillåtelse för verksamhet med anställda bärplockare.

Oavsett vilken gräns man sätter för plockningen krävs en sanktion vid överträdelse av denna gräns. En möjlighet är straffsanktion, till exempel genom att man börjar betrakta även otillåtna tillgrepp av bär, svamp och kottar som stöld eller snatteri. Plockning under den tillåtna gränsen skulle även fortsättningsvis vara straffritt. En annan möjlighet är en regel om ersättning för obehörig vinst, i samma stil som diskuterades avsnitt 3.4.6.

---

¹⁸⁸ Westerlund (1995), s. 129.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Hatten som måttstock har dock fortfarande viss betydelse i ett av våra grannländer. I Danmark är det tillåtet att plocka sand och stenar på stränder, så länge det handlar om ”småting”. Danska Naturstyrelsen utvecklar: ”En gammel definition, som følger af bl.a. Jyske Lov, på begrebet ’småting’ er: ’Det, man kan have i sin hat’”. Se ”Vejledning om adgangsreglerne - afsnit 6” på www.naturstyrelsen.dk.

¹⁹¹ 28 § Bekendtgørelse 2011-12-21 nr. 1317

om offentlighedens adgang til at færdes og opholde sig i naturen.

¹⁹² Ibid.

4 Kommersiell friluftsv verksamhet på egen mark

4.1 Inledning

Hittills har i uppsatsen diskuterats kommersiellt utnyttjande av allemansrätten. Nu ska vi avslutningsvis vända på perspektivet och fråga oss i vilken utsträckning allemansrätten hindrar markägare från att utnyttja sin egen mark kommersiellt. Hindret ligger i ”det nollpris som följer av fritt tillträde” till naturen enligt allemansrätten, för att använda Hultkrantz uttryckssätt.¹⁹³ Detta så kallade nollpris innebär konkret att man som markägare i allmänhet inte kan ta någon inträdesavgift till naturområde på sin egen mark. Allmänheten har rätt att komma in gratis. Å andra sidan kan allmänheten inte kräva tillträde till vilken mark som helst. Att allemansrätten handlar om tillgång *till naturen* innebär bland annat att man inte har rätt att få komma in på exempelvis ett industriområde med stöd av allemansrätten.¹⁹⁴ Den som vill bedriva industriverksamhet på sin egen mark och vill kunna utestänga allmänheten (av säkerhetsskäl eller andra anledningar) är alltså inte hindrad av allemansrätten. På motsvarande sätt finns det andra näringsverksamheter som helt naturligt utesluter allmänhetens rätt att utan lov få komma in på markområdet.¹⁹⁵ Det gränsfall som här ska diskuteras är när markägare har gjort insatser i form av arbete eller investeringar i utrustning och anläggningar för friluftssändamål på ett naturområde som i övrigt verkar vara allemansrättsligt tillgängligt. Har markägaren då rätt att ta betalt för dessa insatser och i så fall under vilka former? Får man sätta självkostnadspris eller till och med marknadsmässiga priser? Dessa frågor ska behandlas i det följande. Vi ska liksom tidigare låta utredningen ta avstamp i ett rättsfall.

4.2 Skidspårsfallet (HFD 2012 ref. 70)

I skidspårsfallet (HFD 2012 ref. 70) hade en person (A) överklagat kommunfullmäktiges i Mora kommun beslut att avgiftsbelägga Vasaloppsspåret. A yrkade att beslutet skulle upphävas. En av grunderna för yrkandet var att beslutet stred mot allemansrätten (övriga grunder behandlas inte här). A:s argumentation i denna del i förvaltningsrätten gick ut på att allemansrätten inte får ”naggas i kanten av kommersiella intressen och ekonomiska skäl”. Förvaltningsrätten fann att kommunen hade lagt ned inte obetydliga kostnader för underhåll av spåren och att det därför var rimligt att kommunen fick ta ut en avgift för användande av dem. Beslutet stred inte mot

---

¹⁹³ Jfr avsnitt 3.5.6; Hultkrantz (1994), s. 762.

¹⁹⁴ Se Åslund (2008), s. 252.

¹⁹⁵ Ibid.

Allemansrätten då den som så önskade hade rätt att åka skidor i samma terräng bredvid spåren.

I kammarrätten inhämtades yttrande från Naturvårdsverket, vilket yttrade att tvingande avgifter inte kunde tas ut för skidspår som är beläget på allemansrättsligt tillgänglig mark. Kammarrätten anförde att det råder en utbredd enighet om att allemansrätten inte omfattar särskilt iordningsställda områden eller anläggningar. Däremot är det oklart vad som närmare bestämt avses med anläggning. Kammarrätten hänvisade till exempel i litteraturen såsom badanläggningar med trampoliner, rutschbanor och flottar. Beträffande de aktuella spåren gjordes följande bedömning:

Kammarrätten gör utifrån vad som framkommit i målet bedömningen att den mark som berörs av Mora kommuns beslut, med undantag av själva stadion, inte under någon del av året är bearbetad på ett sådant sätt att den ska betraktas som en sådan anläggning som medför att allemansrätten är utsläckt. Den aktuella marken omfattas således huvudsakligen av allemansrätten.

Att marken i sig omfattades av allemansrätten innebar att en avgift för tillträde till marken vore i strid mot allemansrätten. Samma sak om det avgiftsbelagda skidspåret i sig skulle försvåra tillträdet till den allemansrättsligt tillgängliga marken. Kammarrätten menade dock att den aktuella avgiften inte skulle betraktas som sådan tillträdesavgift utan snarare ses som en avgift för att få nyttja kommunens tillhandahållna tjänst i form av preparering av skidspår. En sådan avgift kunde jämföras med att ta betalt för försäkring.¹⁹⁶ Vidare hindrade inte spåren allmänhetens tillgång till det berörda området. Avgiften var därför inte i strid mot allemansrätten.

I Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) påtalade A de gränsdragningsproblem som skulle uppstå om man ansåg skidspår kunna vara en sådan anläggning för vars nyttjande det skulle vara tillåtet att kräva betalning. Hur skulle man då se på ”röjda vandringsleder med spångning av blöta partier och broslagning över älvar och åar”? Mora kommun påpekade å sin sida att det inte var någon sedvanerättslig rättighet att få tillgång till ”längdskidspår som iordningsställts med elljus, utläggning av konstsnö och spårning med spår/pistmaskiner och med i princip daglig tillsyn och skötsel under vintersäsongen samt även till parkering och bekvämligheter i form av duschar och omklädningsrum”. För sådan tillgång ägde kommunen rätt att ta betalt. HFD anförde:

Allmänt bör gälla att om en markägare väljer att använda en del av sin mark för att där till kostnader av viss omfattning för installation och underhåll ställa i ordning t.ex. en badplats med trampoliner, en hinderbana, en tältplats med sanitära anordningar eller annan liknande anläggning bör denne kunna ta ut en avgift av den som önskar nyttja anläggningen.

Tvärtemot kammarrätten menade HFD att skidspåren, på grund av omfattningen av kommunens insatser och kostnader, kunde jämföras med en sådan anläggning för vars nyttjande det fanns rätt att ta ut en avgift.

---

¹⁹⁶ Jfr NJA 1996 s. 495.

Insatserna och kostnaderna var betydande. I likhet med kammarrättens bedömning ansågs vidare tillgången till friluftsliv på de aktuella områdena inte hindras genom avgiftsbeläggning av spåren. Avgiften var därför inte i strid mot allemansrätten.

Två skiljaktiga justitieråd menade att kommunen inte ägde rätt att avgiftsbelägga spåren eftersom de inte kunde jämföras med en sådana anläggningar som hopptorn och trampoliner.

4.3 Vad har man rätt att ta betalt för?

HFD:s dom i skidspårsfallet är i många avseenden i överensstämmelse med tidigare rådande uppfattningar om rätten för markägare att ta betalt. I litteraturen anges att den som byggt särskilda anläggningar på sin mark (till exempel hopptorn eller trampoliner på en strand) eller tillhandahåller service (till exempel tillgång till toalett) äger rätt att ta betalt för att täcka dessa kostnader.¹⁹⁷ Tillträde till naturen som sådan är dock, som sagt, inte tillåtet att ta betalt för.¹⁹⁸ Avgörandet i skidspårsfallet tar dock ställning i en tidigare oklar fråga, nämligen om skidspår kan utgöra en sådan anläggning för vars nyttjande man får ta ut en avgift. Bengtsson skrev 2004:

Det är oklart om en markägare på samma sätt kan ta betalt för att allmänheten använder ett skidspår som han gjort iordning, något som ibland diskuteras. I varje fall om han nedlagt inte obetydliga kostnader t.ex. genom att ordna elljus och avverka skog kring spåret kan detta verka rimligt. Men spåren bör inte hindra andra från att åka gratis i samma terräng.¹⁹⁹

Härvid kan noteras att HFD i skidspårsfallet följde Bengtsson till punkt och pricka. Att kommunen nedlagt betydande kostnader samt att allmänheten fortfarande hade tillgång till samma terräng, så länge de inte åkte i spåren, var viktiga förutsättningar för utgången i målet. Dessa förutsättningar bör man tänka på när man funderar över de gränsdragningsfrågor A lyfte i HFD. Får man, mot bakgrund av att avgiftsbeläggning av skidspår är tillåtet, även ta betalt för att någon vandrar på spänger som man lagt ut i blöta marker? Svaret är med största sannolikhet nej. Enstaka spänger kan knappast jämföras med vare sig trampoliner eller långa skidspår (Vasaloppsspåret är nio mil långt), sett till kostnader och insatser förknippade med arbetet att lägga ut dem. Vidare kan framkomligheten som sådan hindras om man avgiftsbelägger vandringsleder med spänger och broar. Allmänheten kan inte gärna ta sig fram parallellt med en bro (jämför att ta sig fram bredvid skidspår). Möjligen kan man trampa förbi en spång i sumpmark men vid större våtmarker eller vattendrag blir framkomligheten helt klart begränsad om överfartsvägen avgiftsbeläggs.

---

¹⁹⁷ Se Bengtsson (2004), s. 47 samt Ahlström (2008), s. 77.

¹⁹⁸ Ahlström (2008), s. 78.

¹⁹⁹ Bengtsson (2004), s. 48. Jfr Naturvårdsverket (1995), s. 12 samt ”Avgifter för skidspår” på www.naturvardsverket.se.

När man funderar över i vilken mån skidspår är jämförbara med gångvägar finns även anledning att beakta de särskilda regler som gäller enskilda vägar. Ägaren till en enskild väg kan förbjuda motortrafik på vägen (vilket kan minska behovet av underhåll avsevärt) och markägare kan även ansöka om statsbidrag för byggande och drift av enskilda vägar, bland annat för vägar av betydelse för friluftslivet.²⁰⁰ Mot den bakgrunden framstår behovet av att kunna ta ut en avgift för vandring, cykling m.m. på sådana vägar som relativt begränsat.

4.4 Områdesavgift

En fråga som indirekt berörts ovan och som är av praktisk betydelse är huruvida man får ta betalt för inträde till ett helt område eller om det bara är nyttjandet av själva anläggningen i sig som får avgiftsbeläggas. På denna fråga finns inget entydigt svar. Saken kompliceras av att det är oklart i vilken mån rätten att överhuvudtaget vistas på ett område (utan markägarens tillstånd) är liktydig med en rätt att vistas där gratis.

1960 års naturvårdsutredning skrev i sitt betänkande att markägare inte har någon rätt att ”utkräva avgift för besök å ett enligt allemansrätten tillgängligt område, som ej är avspärrat genom faktiska hinder för tillträde”.²⁰¹ Om området däremot var inhägnat med ett ”oöverkomligt stängsel” kunde markägaren villkora tillträde till området med en avgift. Möjligheten till avgiftsuttag ansågs således vara avhängig de praktiska möjligheterna för allmänheten att ta sig in på området. När stängsel hindrade inträde fanns dock enligt då gällande strandlagen rättsliga medel att utverka stängselgenombrott, något som numera regleras i MB.²⁰² Det innebar, och innebär alltjämt, att länsstyrelsen kunde förelägga markägare som inhägnat sin mark att anordna grind eller annan genomgång till markområdet om allmänheten ägde rätt att vistas där. Regeln gällde ursprungligen endast på strandskyddsområden men har sedan utvidgats till att gälla även på andra områden av betydelse för friluftslivet. Ett sådant föreläggande från länsstyrelsen medförde enligt naturvårdsutredningen rätt till avgiftsfri passage genom den grind eller genomgång som markägaren förelagts att anordna. Detta gällde som sagt områden där allmänheten hade rätt att vistas. Annorlunda förhöll det sig, enligt utredningen, på områden där markägaren gav tillstånd till åtgärder som inte rymdes inom allemansrätten, såsom tältning eller båtförtöjning under längre tid, eller om markägaren uppfört anläggningar av betydelse för friluftsliv, till exempel inrättat en campingplats med vattenförsörjning och toaletter. Då fanns ingen rätt för allmänheten att komma in gratis.²⁰³

---

²⁰⁰ 10 kap. 10 § trafikförordningen samt 1-2 §§ förordningen om statsbidrag till enskild väghållning.

²⁰¹ SOU 1962:36, s. 185.

²⁰² 26 kap. 11 §.

²⁰³ SOU 1962:36, s. 185 f.

Enligt Bengtsson kan det finnas en rätt att vistas på ett område, det vill säga en rätt att komma in, samtidigt som markägaren äger rätt att kräva betalning för nyttjandet av anläggningar på området. Det innebär att det kan finnas skäl att bevilja stängselgenombrott på platser där markägaren i och för sig kan ha rätt till vederlag för att täcka kostnader för att driva anläggning på platsen. Bengtsson anför:

Vid den diskretionära prövningen, om stängselgenombrott skall beviljas på särskilt iordningsställda områden, torde man i så fall böra fästa vikt vid avgiftens storlek i förhållande till anordningarnas dyrbarhet. Troligen får man också beakta allmänhetens eventuella intresse av att utnyttja det avspärrade området utan att bruka de särskilda anläggningarna på platsen; ett sådant intresse framträder t.ex. då hopporn och bryggor anlagts på en naturlig sandstrand, vilken på en lägre sträcka avstängts för allmänheten.²⁰⁴

Huruvida man får ta inträdesavgift för helt område blir således en bedömning från fall till fall. 1964 dömdes ett par personer för egenmäktigt förfarande som inte betalade den avgift som avkrävdes dem för inträde till naturområdet Kullaberg i Skåne.²⁰⁵ Markägaren avsåg med avgiften täcka ”utgifter för bevarande av bergets natur, anläggningar på berget, vakthållning m.m.”.²⁰⁶ I domskälen angavs att markägaren, bolaget AB Kullabergs natur, ”har ägt förvägra dem tillträde annorledes än mot avgift”.²⁰⁷ Skidspårsfallet ger uttryck för motsatt ståndpunkt. I det fallet var det inte aktuellt med avgift för tillträde till skidområdet som sådant, men av domskälen framgår att en förutsättning för att tillåta avgiftsuttag för användande av spåren var att allmänheten även fortsatt hade tillgång till den omgivande terrängen. Det kan jämföras med Bengtssons exempel, att hopporn och bryggor anlagts på en längre sandstrand. Man kan då knappast villkora tillträde till hela området med en avgift.

4.5 Avgiftens storlek

Utifrån ett kommersiellt perspektiv blir den kanske mest intressanta frågan hur stor avgift man får ta ut. För användandet av enskilda anläggningar finns det förmodligen inget tak. Om det går bra att vistas i samma område som anläggningen, till exempel en skidlift, utan att använda sig av den finns det nog ingenting som hindrar att markägaren sätter skyhöga priser. De

---

²⁰⁴ Bengtsson (1966), s. 88. Bengtsson jämför i fotnot (9) med det norska rättsläget, vilket fortfarande är av intresse. Där gäller enligt en särskilt lagbestämmelse (14 § friluftslöven) att markägare efter tillstånd från kommunen äger ta ut en rimlig avgift för tillgång till badstrand, tältplats eller anlagt (”opparbeidet”) friluftsområde. Avgiften får inte stå i missförhållande till de insatser markägaren eller -brukaren gjort till gagn för friluftslivets utövare. Håstad (2012, s. 92) skriver att en kontroversiell tillämpning av den bestämmelsen är att det krävs avgift för att få tillträde till Nordkap, oavsett om man utnyttjar byggnader på området.

²⁰⁵ NJA 1964 B 27.

²⁰⁶ Bengtsson (1966), s. 88.

²⁰⁷ NJA 1964 B 27.

tveksamma fallen uppstår förmodligen bara när det är ett helt område som avgiftsbeläggs.

Frågan om avgiftens skälighet berördes varken i Kullabergsfallet eller skidspårsfallet och är vidare ganska knapphändert behandlad i litteraturen. I skidspårsfallet var det bara anläggningen som var avgiftsbelagd varför frågan om prisets skälighet saknade intresse, som jag förstår saken. Vidare gäller som utgångspunkt självkostnadsprincipen i kommunal verksamhet, varför Mora kommun av det skälet antagligen inte hade kunnat ta ut någon högre avgift än motsvarande självkostnadspris.²⁰⁸ I Kullabergsfallet hade det varit intressant att utreda avgiftens skälighet, men i domskälen angavs endast att det ifrågavarande företaget hade rätt att ”förvägra dem tillträde annorledes än mot avgift”.²⁰⁹ I Norge får man ta ut en avgift som inte står i uppenbart missförhållande till de insatser markägaren gjort till fördel för ”friluftsfolket”.²¹⁰ En alltför hög avgift skulle i praktiken kunna få samma effekt som ett tillträdesförbud. Om pristaket å andra sidan skulle sättas vid motsvarande självkostnadspris skulle kommersiella verksamheter omöjliggöras. Det är klart att det kan finnas människor som av altruistiska skäl eller av hängivenhet för friluftslivet uppför anläggningar utan att ta betalt mer än att intäkterna täcker de direkta kostnaderna för arbete och material. Å andra sidan är det lika klart att möjligheten att ta ut marknadsmässiga priser gynnar utbudet av anläggningar och service.

Bengtsson har uttalat att den som krävs på ersättning för vistelse på iordningsställt område förmodligen kan ”äläggas att utge begärd ersättning icke blott då denna helt täcker markägarens kostnader utan också eljest, om ej avgiften framstår som uppenbart oskälig”.²¹¹ Det överensstämmer med den norska bestämmelsen som nämndes ovan. På andra ställen i litteraturen anges mer allmänt att markägaren har rätt att täcka kostnader för anläggningar eller service.²¹² Bengtsson skriver själv, i en annan skrift än den som hänvisades till nyss, att markägaren har rätt att täcka sina kostnader genom att ta ut en skäligen avgift.²¹³ Uttrycket kostnadstäckning leder helt klart tankarna till självkostnadsprincipen. Rättsläget beträffande avgiftens storlek får nog sammanfattas som oklart. Mot den bakgrunden vill jag slutligen förklara min egen ståndpunkt. Rättsekonomiska skäl, liksom äganderättsliga, talar för att markägaren ska kunna ta ut marknadsmässiga priser. Möjligheten till sådan prissättning stimulerar investeringar som ökar utbudet av anläggningar och service till gagn för allmänheten och friluftslivet, samtidigt som det ligger i linje med fastighetsägarens rätt att utnyttja sin egen fastighet kommersiellt. Samtidigt bör uppenbart oskäligen avgifter vara fortsatt otillåtna, då de skulle direkt motverka allemansrättens grundläggande syfte. Avgifter får inte sättas så högt att de avskräcker varje tänkbar besökare. Då är de å andra sidan inte heller marknadsmässiga. Vidare måste de stå i något slags rimlig proportion

---

²⁰⁸ Se 8 kap. 3 c § kommunallagen samt prop. 1993/94:188 s. 81 ff.

²⁰⁹ NJA 1964 B 27.

²¹⁰ 14 § friluftslöven. Se not 204 ovan.

²¹¹ Bengtsson (1966), s. 90.

²¹² Se t.ex. Ahlström (2008), s. 77; Naturvårdsverket (1995), s. 12.

²¹³ Bengtsson (2004), s 47.

till de investeringar som gjorts på fastigheten till förmån för friluftslivet (à la norsk modell) så att inte fastighetsägare kan kräva betydande avgifter så snart de gjort minimala investeringar. Det skulle vara att bakvägen införa möjligheten till inträdesavgift på varje fastighet, vilket skulle innebära slutet på allemansrätten.

5 Sammanfattning och avslutning

Fyra frågor ställdes i uppsatsens inledning och det har nu blivit dags att summera de svar som uppsatsen har gett på dessa frågor.

Den första frågan gällde huruvida kommersiellt utnyttjande av allemansrätten är förenat med några principiella problem. Den frågan har besvarats jakande. När markägare uttrycker sitt missnöje över att andra, utan att fråga dem om lov, utnyttjar deras marker i sin kommersiella verksamhet – då har de grund för sina invändningar i äganderätten. Äganderätten anses allmänt innefatta en rätt till den avkastning en fastighet kan ge. Kommersiellt utnyttjande av allemansrätten innebär att rätten till avkastning utan markägarens samtycke överförs till verksamhetsutövaren.

Vid plockning av naturprodukter tillkommer den aspekten att ekonomiskt värdefulla ting överförs till plockaren. Därvid har i uppsatsen noterats att de naturprodukter som som förr, på 1800-talet, ansågs ha inget eller högst begränsat ekonomiskt värde med tiden har kommit att få ett sådant och vice versa. Bär och svamp har fått ett värde som dessa naturalster tidigare inte haft men får alltså plockas i, vad det verkar, obegränsad mängd, även för försäljning. Däremot får sådant som ollon och koda idag anses sakna värde men är likväl fortfarande otillåtet att plocka enligt en regel i brottsbalken. Ett problem är således allemansrättens innehåll avgörs av delvis föråldrade lagrum som motiverats av skäl som idag saknar styrka.

Beträffande den andra frågan, som handlade om vad gällande rätt innebär med avseende på kommersiellt utnyttjande av allemansrätten, har konstaterats att Högsta domstolens dom i försränningsfallet brukar tolkas så att den ger ett generellt stöd för att allemansrätten får utnyttjas kommersiellt. Däremot kan verksamhet förbjudas om den leder till skador eller olägenheter som markägaren inte behöver tåla. Jag betraktar det som otillfredsställande att Högsta domstolen i sin dom inte ger några mer utförliga motiveringar till varför allemansrätten får utnyttjas kommersiellt. Vad gäller plockning av naturprodukter har noterats att det är oklart precis var gränsen går för hur mycket man får plocka kommersiellt. Bär och svamp får nog plockas i obegränsad mängd medan det är mer tveksamt vad som gäller beträffande andra naturprodukter.

Något mer utrymme har ägnats åt en tredje frågan som handlade om huruvida det rättsliga utrymmet för kommersiellt utnyttjande av allemansrätten bör förändras och i så fall hur. På ett generellt plan handlar frågan om hur man väger markägarens ekonomiska intressen mot de allemansrättsliga ändamål som kan tillgodoses av kommersiella verksamheter. Ett antal förslag lyftes fram på hur man skulle kunna reglera rätten att utöva allemansrätten kommersiellt. Förslagen handlade om dels tänkbara begränsningar av rätten

att överhuvudtaget bedriva sådan verksamhet utan markägarens tillstånd, dels möjligheten att införa ersättningsregler som skulle kunna utgöra alternativ till sådana begränsningar. Som sanktionsmedel mot överträdelser av förbud mot viss kommersiell verksamhet lyftes reglerna om obehörig vinst i DCFR fram som förebild.

Även frågan om det finns skäl att ingripa mot den kommersiella plockningen av bär och andra naturprodukter har undersökts. Jag har för egen del funnit det rimligt att betrakta naturprodukter som omfattade av markägarens äganderätt, vilket jag ser som en förutsättning för en meningsfull diskussion om huruvida inskränkningar bör göras i rätten att plocka naturprodukter i kommersiellt syfte. Den diskussionen i sin tur handlar särskilt om hur man ser på nationalekonomiska argument för och emot en fri plockningsrätt respektive hur man ställer sig traditionen som argument för att tillåta plockning för försäljning. Det verkar troligt att den traditionen har burits upp av hänsynstaganden till fattiga delar av befolkningen. Huruvida det är aktuellt att göra sådana hänsynstaganden även idag får diskuteras vidare. Om man väljer att ingripa genom lagstiftning kan man till exempel begränsa rätten att plocka bär, svamp o. dyl. till plockning för privat bruk. Ett annat alternativ är att begränsa omfattningen av hur mycket man får plocka.

Som svar på den fjärde frågan om markägares möjlighet att ta betalt när allmänheten utnyttjar allemansrätten har jag konstaterat att den dörren som utgångspunkt är stängd. Allemansrätten bygger på gratis tillgång till naturen på annans mark, vilket inte går ihop med en rätt att ta betalt. När markägare däremot har byggt anläggningar eller tillhandahåller service på sin mark får avgift tas ut för nyttjande av detta utbud. Ibland kan det vara möjligt att ta betalt för inträde på ett friluftsområde, om det inte finns något starkt intresse av att kunna utnyttja området utan att samtidigt utnyttja de anläggningar och service som finns där. Som illustration av när det troligen *inte* går att ta ut en inträdesavgift nämndes Bengtssons bild av en längre sandstrand där det finns hopptorn och bryggor. I ett sådant fall får man nog nöja sig med att ta betalt för nyttjande av dessa anläggningar. Slutligen får det sägas vara rättsligt oklart hur stor avgift man får ta ut för inträde på ett friluftsområde. Jag har själv förespråkat att man ska få ta ut marknadsmässiga priser, så länge de står i något slags rimlig proportion till de investeringar som gjorts på fastigheten till förmån för friluftslivet.

Vilka förhoppningar kan vi då ha när vi blickar framåt? Utan att någon bred opinion väcks i dessa frågor tror jag inte att vi kan vänta oss någon lagstiftning på området inom den närmaste framtiden. För egen del sätter jag snarare mitt hopp till att tvister ska uppkomma som ger Högsta domstolen tillfälle till ny prejudikatbildning. Särskilt önskar jag en ny bedömning av kommersiell verksamhet på annans mark utan markägarens tillstånd. I en ny dom får gärna nämnas att värdet av att kunna utnyttja en fastighet kommersiellt som utgångspunkt är förbehållet fastighetsägaren enligt äganderätten, oavsett om saken gäller försränning eller bärplockning. Utifrån denna grund kan sedan Högsta domstolen utveckla varför viss verksamhet eventuellt ändå ska anses tillåten enligt allemansrätten. En sådan, mer välunderbyggd, dom vore en

välkommen förbättring i jämförelse med avgörandet i det nu tjugo år gamla försränningsfallet.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Motioner

- Mot. 2015/16:3015. *Allemansrätten och markägarens möjligheter att få hjälp med otillåtna bosättningar.* Av Staffan Danielsson (C).
- Mot. 2015/16:2933. *Tydligare nyttjande av allemansrätten.* Av Lotta Olsson (M)
- Mot. 2015/16:485. *Översyn av allemansrättens regler.* Av Sten Bergheden och Lars-Arne Staxäng (båda M).
- Mot. 2012/13:MJ340. *Allemansrätten och kommersiell bärplockning.* Av Anders Sellström (KD).
- Mot. 2012/13:MJ283. *Allemansrätten ej tänkt för kommersiell verksamhet.* Av Jan Lindholm (MP).

Propositioner

- Prop. 2004/05:40. *Ändringar i minerallagen.*
- Prop. 1997/98:45. *Miljöbalk.*
- Prop. 1993/94:188. *Lokal demokrati.*
- Prop. 1993/94:117. *Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.*
- Prop. 1988/89:57. *Om skattebefrielse för vissa intäkter av kottplockning.*
- Prop. 1980/81:139. *Med förslag om skattefrihet för vissa inkomster av bär- och svampplockning samt om ändrade regler för beräkning av existensminimum, m. m.*
- Prop. 1966:24. *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om vad som är fast egendom.*

Statens offentliga utredningar

- SOU 2013:85. *Stärkt straffrättsligt skydd för egendom.*
- SOU 2000:89. *Minerallagen, markägarna och miljön.*
- SOU 1997:2. *Inkomstskattelag.*
- SOU 1996:103. *Miljöbalken – en skärpt och samordnad miljölagstiftning för en hållbar utveckling.*
- SOU 1993:40. *Fri- och rättighetsfrågor.*
- SOU 1990:38. *Översyn av naturvårdslagen m.m.*
- SOU 1962:36. *Naturen och samhället.*
- SOU 1947:38. *Lagberedningens förslag till jordabalk.*
- SOU 1940:12. *Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av fritidsreservat för städernas och de tätbebyggda samhällenas befolkning.*

Utskottsbetänkanden

Bet. 1997/98:JoU20. Miljöbalk.

Bet. 1993/94:KU24. Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.

JoU 1974:52. Jordbruksutskottets betänkande i anledning av av propositionen 1974:166 med förslag till ändringar i naturvårdslagen (1964:822) och skogsvårdslagen (1948:237), m.m. jämte motioner.

JoU 1972:52. Jordbruksutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:99 med förslag till lag om körning i terräng med motordrivet fordon jämte motioner

LU 1899:12. Utlåtande, i anledning af väckt motion om straffbestämmelser för olofligt borttagande af vilda bär å annans mark.

SkU 1980/81:50. Om skattefrihet för vissa inkomster av bär- och svamplockning m.m.

Övrigt offentligt tryck

NJA avd. II, 1949, nr 1. Den nya lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten samt ny strafflagstiftning för krigsmakten.

Lagberedningens förslag till jordabalk m.m. III, 1909.

Elektroniska källor

Andersson, Mari; Saldén Enérus, Anita; Tivéus, Ulf (2016-03-19), kommentar till 12 kap. 37 § IL på Zeteo. Tillgänglig via <http://www.wolterskluwer.se>.

Baekkevold, Arne (2014-09-01), kommentar till 13 kap. 1 § IL på Lexino. Tillgänglig via <http://www.karnovgroup.se>.

Friberg, Sandra (2012-07-01), kommentar till 12 kap. 2 § BrB på Lexino. Tillgänglig via <http://www.karnovgroup.se>.

KRAV, ”Mycket förebyggande arbete”, <http://www.krav.se/mycket-forebyggande-arbete>, besökt 2016-05-10.

Lantbruk & Skogsland (2011-10-25), ”En högst kommersiell svamptur”, <http://www.lantbruk.com/skog/en-hogst-kommersiell-svamptur>, besökt 2016-05-10.

Lantbrukarnas riksförbund, ”Allemansrätten och kommersiell verksamhet”, <http://www.lrf.se/politikochpaverkan/aganderatt-och-miljo/allemansratt/allemansratten-och-kommersiell-verksamhet/>, besökt 2016-02-25.

Livsmedelsföretagen (2013), ”Guld i gröna skogar – Bärplockning från självförsörjning till industri”, <http://www.livsmedelsforetagen.se/medlem/dokument/guld-i-grona-skogar-barplockning-fran-sjalvforsorjning-till-industri/>, besökt 2016-04-13.

Naturstyrelsen, ”Vejledning om adgangsreglerne - afsnit 6”, <http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/regler-i-naturen/hvor-maa-jeg-faerdes/lovgivning/afsnit-6/>, besökt 2016-05-10.

Naturvårdsverket, ”Avgifter för skidspår”,

- <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Allemansratten/Avgifter-for-skidspar/>, besökt 2016-05-02.
- Naturvårdsverket, ”Plocka blommor, bär, svamp”,
<http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/Det-har-galler/Plocka-blommor-bar-svamp/>, besökt 2016-04-06.
- Naturvårdsverket (2010), ”Naturvårdsverkets bedömning rörande organiserad bärplockning”. PM 2010-06-10, Dnr 384-3482-10 Nf.
<http://www.naturvardsverket.se/upload/var-natur/allemanratten/vad-galler/barplockning/allemanratten-pm-barplockning-20100610.pdf>, besökt 2016-04-06.
- NE, ”eukaryota organismer”, ”fönsterlav”, ”lavar”, ”natur” och ”svampar”,
<http://www.ne.se>, besökt 2016-04-06.
- SCB, ”Prisomräknaren”,
<http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren/>, besökt 2016-04-19.
- Sveaskog (2015-11-10), ”Kommentar om att Sveaskog stämmer biltestföretag”,
<http://www.sveaskog.se/press-och-nyheter/nyheter-och-pessmeddelanden/2015/kommentar-om-att-sveaskog-stammer-biltestforetag/>, besökt 2016-05-03.
- Sveriges radio (2015-11-11), ”Biltestare versus Sveaskog”,
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=6299806>, besökt 2016-05-03.
- Sveriges radio (2011-04-21), ”Bärplockning och turism hotar allemansrätten”,
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4468701>, besökt 2016-04-06.
- Uddstål, Roger (2014), ”Slutrapport för Projekt bärkraft år 2011-2013”. SIK – institutet för livsmedel och bioteknik AB.
http://www.barkraft-sik.se/sv/events/Documents/Barkraft_2011_2013_SIKslutrapport.pdf, besökt 2016-04-13.

Litteratur

- Ahlström, Ingemar (2008), *Allt om allemansrätten*. Hilmas Förlag.
- Ahlström, Ingemar (1992), *Europa och allemansrätten*. Naturia Förlag.
- Bengtsson, Bertil (2015), *Speciell fastighetsrätt – Miljöbalken* (11 uppl.). Iustus förlag.
- Bengtsson, Bertil (2012), ”Lagstiftning om allemansrätten?”. I: Åhman, Karin (red.), *Allemansrätten i förändring*. Norstedts juridik.
- Bengtsson, Bertil (2004), *Allemansrätten – Vad säger lagen?* Naturvårdsverket.
- Bengtsson, Bertil (1999), ”Lagberedningen och allemansrätten”. I: *Rättsvetenskapliga studier till minnet av Tore Almén*. Iustus.
- Bengtsson, Bertil (1994), ”En problematisk grundlagsändring”. I: *SvJT*, s. 920-931.

- Bengtsson, Bertil (1982), Inlägg i debatten ”Allemansrätten – skydd och begränsningar”. I: *Förhandlingarna vid det tjugonionde nordiska juristmötet i Stockholm 19-21 augusti 1981*. Utgiven av den svenska lokalstyrelsen för de nordiska juristmötena.
- Bengtsson, Bertil (1966), *Allemansrätten och markägarskydd* (2:a uppl.). P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Bergström, Svante (1956), ”Om begreppet äganderätt i fastighetsrätten”. I: *SvJT*, s. 145-162.
- Delin, Lars (1996), *Minerallagen med kontinentalsockellagen*. Norstedts juridik.
- Holmbäck, Åke och Wessén, Elias (red.) (1943), *Svenska landskapslagar – Ser. 4, Skånelagen och Gutalagen*. Geber.
- Hultkrantz, Lars (1994), ”Allemansrätten – hur bör den förändras?”. *Ekonomisk debatt*, årg. 22, nr 8.
- Håstad, Torgny (2012), ”Behövs reformer av allemansrätten?”. I: Åhman, Karin (red.), *Allemansrätten i förändring*. Norstedts juridik.
- Håstad, Torgny (2000), *Sakrätt avseende lös egendom* (6:e uppl.). Norstedts juridik.
- Jensen, Ulf (2008), *Panträtt i fast egendom* (8:e uppl.). Iustus förlag.
- Kleineman, Jan (2013), ”Rättsdogmatisk metod”. I: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Studentlitteratur.
- Myhrman (1985), ”Äganderätt och samhällssystem”. I: Strömholm, Stig (red.), *Äganderätt och egendomsskydd: centrala frågor i alla samhällssystem*. Svenska arbetsgivareföreningen (SAF).
- Naturvårdsverket (1995), *Allemansrätten och kommersen*. Naturvårdsverket.
- Rubenson, Stefan (2012), ”Allemansrätten idag”. I: Åhman, Karin (red.), *Allemansrätten i förändring*. Norstedts juridik.
- Sandell, Klas (2011), ”Allemansrätten och dess framtid – några samhällsvetenskapliga perspektiv”. I: Sandell, Klas och Svenning, Margaretha, *Allemansrätten och dess framtid*. Naturvårdsverket.
- Stark, Hans (1979), *Jordabalken – den nya lagstiftningen med kommentar av Hans Stark*. Liber förlag.
- Stjernberg, Nils (1932), *Kommentar till strafflagen kap. 24* (2:a uppl.).
- Strömholm, Stig (1996), *Rätt, rättskällor och rättstillämpning – en lärobok i allmän rättslära* (5:e uppl.). Norstedts juridik.
- Strömholm, Stig (1985), ”Äganderätten i idéhistoriskt och internationellt perspektiv”. I: Strömholm, Stig (red.), *Äganderätt och egendomsskydd: centrala frågor i alla samhällssystem*. Svenska arbetsgivareföreningen (SAF).
- Svenning, Margaretha (2011), ”Allemansrättens rättsliga ställning och framtid”. I: Sandell, Klas och Svenning, Margaretha, *Allemansrätten och dess framtid*. Naturvårdsverket.
- Thysell, Martin (2011), *Regleringen av nyttjande av annans mark i samband med start eller landning med luftballong och helikopter – även med inriktning på ersättningsregler i förhållande till markägare*. Lunds universitet.
- Undén, Östen (1976), *Svensk sakrätt 1, lös egendom* (10:e uppl.). Liber.
- Undén, Östen (1960), *Svensk sakrätt 2, fast egendom, förra avd.* (4:e uppl.). Gleerup.

- von Bar, Christian och Clive, Eric (red.) (2009), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition*, vol 4. sellier. european law publishers.
- von Bar, Christian och Swann, Stephen (red.) (2010), *Principles of European Law on Unjustified Enrichment*. Vol. 8. Oxford University press.
- Westerlund, Staffan (1995), ”Nutida allemansrättsliga frågor”. I: *Miljörättslig tidskrift*, vol. 1, s. 74-130.
- Wiktorsson, Gunnar (2014/2015), ”Allemansrätt som rättsnorm”. *Juridisk tidskrift* s. 734-757.
- Wiktorsson, Gunnar (1996), *Den grundlagsskyddade myten – Om allemansrättens lansering i Sverige*. City University Press.
- Ågren, Maria (2009), ”Eviga problem – om makars äganderätt i ett långtidsperspektiv”. I: Åhman, Karin (red.), *Äganderätten: dess omfattning och begränsningar*. Iustus.
- Åhman, Karin (2012), ”Konstitutionellt perspektiv på allemansrätten”. I: Åhman, Karin (red.), *Allemansrätten i förändring*. Norstedts juridik.
- Åhman, Karin (2009), ”Äganderätten i konflikt med andra skyddsvärda rättigheter eller intressen”. I: Åhman, Karin (red.), *Äganderätten: dess omfattning och begränsningar*. Iustus.
- Åhman, Karin (2000), *Egendomsskyddet: äganderätten enligt artikel 1 första tilläggsprotokollet till den Europeiska konventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna*. Iustus.
- Åslund, Åsa (2008), *Allemansrätten och markutnyttjande – studier av ett rättsinstitut*. Linköpings universitet.
- Åström, Adolf (1899), *Om svensk vattenrätt*. Norstedt.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2011 s. 109.

NJA 2007 s. 519.

NJA 1996 s. 495.

NJA 1993 s. 13.

NJA 1986 s. 637.

NJA 1964 B 27.

NJA 1891 s. 400

Högsta förvaltningsdomstolen / Regeringsrätten

HFD 2012 ref. 70.

RÅ 2003 ref. 89

Hovrätterna

Göta hovrätt: referat 30 i SvJT 1924

Svea Hovrätt: referat 17 i SvJT 1924

Tingsrätterna

Gällivare tingsrätt: T 323-09.

Luleå tingsrätt: T 2603-15.